

Nr 15.

Ankom till riksdagens kansli den 22 maj 1918 kl. 1 e. m.

Konstitutionsutskottets memorial, angående fullbordad granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hava, på därom hos vederbörande gjord framställning, blivit överlämnade de under tiden från och med den 15 januari 1917 till och med den 14 januari 1918 i statsrådet förda protokoll, nämligen över

justitiedepartementensärenden från och med den 20 januari 1917 till och med den 14 januari 1918:

justitieärenden från och med den 26 januari 1917 till och med den 10 januari 1918;

utrikesdepartementensärenden från och med den 20 januari 1917 till och med den 10 januari 1918;

lantförsvarsärenden från och med den 20 januari 1917 till och med den 14 januari 1918;

sjöförsvarsärenden från och med den 20 januari 1917 till och med den 14 januari 1918;

civilärenden från och med den 17 januari 1917 till och med den 14 januari 1918;

finansärenden från och med den 17 januari 1917 till och med den 14 januari 1918;

ecklesiastikärenden från och med den 20 januari 1917 till och med den 14 januari 1918; samt

jordbruksärenden från och med den 17 januari 1917 till och med den 14 januari 1918.

Dessutom hava till utskottet överlämnats

dels — med föranledande av utskottets begäran att för granskning utbekomma de protokoll i statsråd, särskilda protokoll och protokoll i

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 5 saml. 13 häft. (Nr 15.)

kommandomål, som förts angående Sveriges undsättningsexpedition till Åland och vad därmed sammanhänger ävensom angående de därstädes förda, eller eljest omförmälda företag avseende underhandlingar samt träffade avtal — följande statsrådsprotokoll, nämligen:

- protokoll över ett sjöförvarsärende den 13 februari 1918;
- » » » » den 18 februari 1918;
- » » sjöförvarsärenden den 19 februari 1918 nr 4 och 5;
- » » » den 22 februari 1918 nr 8 och 36;
- » » lantförvarsärenden den 22 februari 1918 nr 92;
- » » ett sjöförvarsärende den 23 februari 1918;
- » » lantförvarsärenden den 23 februari 1918 nr 1, 2, 3, 4, 5 och 6;
- » » civilärenden den 26 februari 1918 i vad det rör ett Ålandsexpeditionen avseende ärende;
- » » sjöförvarsärenden den 1 mars 1918 nr 42, 43, 44 och 45;
- » » lantförvarsärenden den 8 mars 1918 angående transport av ryskt krigsmanskap till Fristad hed samt angående ett under nr 105 i samma protokoll upptaget ärende;
- » » sjöförvarsärenden den 8 mars 1918 nr 14 och 38;
- » » » den 12 april 1918 nr 7;
- » » » den 16 april 1918 nr 6; samt
- » » » den 19 april 1918 nr 13, 14 och 15;

dels — med anledning av anhållan om utbekommande av de statsrådsprotokoll, särskilda protokoll eller protokoll i kommandoväg, som må hava förts med anledning av till svenska regeringen från ombud för finska regeringen gjorda framställningar angående understöd genom vapen, transitering, export eller annorledes för utförande av Finlands frihetskamp — statsrådsprotokoll över utrikes ärenden för den 5 mars 1918;

dels — med föranledande av framställning om utbekommande av de protokoll i statsråd, särskilda protokoll och protokoll i kommandomål, som må hava förts rörande de åtgärder, som regeringen, enligt finländske chargé d'affaires statsrådet Gripenbergs skrivelse den 18 februari 1918, vidtagit för att underlätta de finska regeringstruppernas svåra läge — följande statsrådsprotokoll, nämligen protokoll över utrikes ärenden den 1 februari nr 11, den 8 februari nr 24, den 12 februari nr 1 och 2 samt den 15 februari nr 10.

Däremot har, sedan från utskottet framställningar gjorts om överlämnande *dels* av särskilda protokoll angående den protest, som på föran-

staltande av svenska regeringen i september 1917 framställdes i Berlin under anförande av, att tyske chargé d'affaires i Buenos Aires greve Luxemburg missbrukat det förtroende, som svenska myndigheter visat vid transmittering av chiffertelegram från Argentina till Tyskland samt angående de kommunikéer, som utsänts av det svenska utrikesdepartementet i sammanhang med denna affär, dels av de särskilda protokoll, som må varit förda angående transmittering genom Sveriges förmedling av chiffertelegram för krigförande makts räkning under tiden från och med världskrigets utbrott till den 15 januari 1918, upplysning vunnits, att inga sådana protokoll föreligga.

Vid den granskning av ovan omnämnda protokoll, som i överensstämmelse med grundlagens föreskrift blivit av utskottet företagen och nu fullbordad,

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen,

varemot utskottet

funnit följande ärenden vara av beskaffenhet att böra, jämlikt § 107 regeringsformen, hos riksdagen anmälas, nämligen:

1:o

(Protokoll över lantförsvarsärenden den 14 december 1917.)

Under december 1916 infördes med ångfartyget »Helios» till Sverige vissa partier ull, som voro konsignerade till arméförvaltningen och genom dennas försorg upplagrades å Skillingaryds mötesplats. Delvis var ullen inköpt för kronans räkning, delvis tillhörde den vissa yllefabrikanter. Med avseende på samtliga partierna hade emellertid från arméförvaltningens sida till engelska myndigheter lämnats meddelande därom, att de vore avsedda för arméns behov. Vissa av de yllefabrikanterna tillhöriga partierna utlämnades under början av 1917, i överensstämmelse med av Kungl. Maj:t den 30 december 1916 åt arméförvaltningens intendantsdepartement givet bemyndigande, till sina ägare, varvid avtal träffades om att de delar av dessa partier, som därtill voro tjänliga, skulle bearbetas för kronans behov, varemot beträffande återstoden förbindelse avgavs, att varken råvaran eller därav framställda fabrikat eller vid fabrikationerna uppkomna avfallsprodukter skulle komma att

exporteras ur riket. Ifrågavarande bemyndigande var emellertid icke tillämpligt å visst parti av den å Skillingaryd lagrade ullen, då nämligen detta tillhörde fabrikanter, som ej voro leverantörer åt kronan, och f. ö. icke var av beskaffenhet att kunna för kronans behov med fördel bearbetas. För att utbekomma detta parti voro således ägarne nödsakade att göra en särskild framställning hos Kungl. Maj:t om rätt att disponera över den dem tillhöriga ullen. Någon tid dessförinnan hade intendentsdepartementet hos Kungl. Maj:t hemställt, att densamma, med begagnande av kronan tillkommande förköpsrätt, måtte av kronan övertagas. Sedan dessa framställningar den 5 april 1917 remitterats till arméförvaltningens intendents- och civila departement, förklarade sig departementen på angivna skäl icke hava något att erinra mot, att det ifrågavarande partiet på vissa villkor tillhandahölles sökandena. Detta utlåtande, som är daterat den 1 maj 1917 och till lantförsvarsdepartementet inkom den 7 maj, har först den 14 december 1917 föredragits i statsrådet. Därvid anmälde departementschefen, att han efter infordran för beredandet av detta på Kungl. Maj:ts prövning beroende ärende fått mottaga en av generalintendenten F. Frölich undertecknad vördsam promemoria från arméförvaltningens intendentsdepartement, vari, efter redogörelse för vad i frågan tidigare förekommit, rörande handläggningen av ovan omförmälda utlåtande av den 1 maj anfördes följande:

»Efter det ärendet ånyo inkommit till Kungl. lantförsvarsdepartementet, blev chefen för intendentsdepartementets utrustningsbyrå, överstelöjtnanten E. Wikland, som för tillfället under min frånvaro för fältövningar var tillförordnad chef för intendentsdepartementet, av dåvarande statsrådet Åkerman kallad till överläggningar i ämnet och anmodades därvid av statsrådet dels att utlämna ullen till bolagen, dels ock att ombesörja, det ansökningen och de däröver avgivna yttrandena återtoges. Efter min återkomst till departementet anmälde överstelöjtnanten Wikland för mig, att ullen utlämnats mot erläggande till arméförvaltningen av alla kostnader, som bestritts för ullens försäkring och lagring samt liggedagsersättning m. m. Enligt sedermera inkommet intyg, som här bifogas, har ifrågavarande ull redan utlämnats till en del mindre svenska kammerier och spinnerier i och för kanning och spinning.» Vid denna promemoria var fogat ett intyg av Sveriges textilindustriförbunds ombudsman utvisande, att »avtal av nämnda bolag träffats med åtskilliga mindre svenska kammerier och spinnerier, som på grund av brist på material för egen räkning varit utan arbete, att kamma och spinna ifrågavarande ull i lön, samt att leveranser av garn på grund av nämnda avtal redan ägt rum».

Efter att hava redogjort för frågans förhistoria hemställde departementschefen vid ärendets föredragning den 14 december, att de beträffande ifrågavarande ullpartier gjorda framställningarna icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd. I överensstämmelse härmed utföll även Kungl. Maj:ts beslut.

Då utskottet fäst sin uppmärksamhet vid ifrågavarande ärende, har detta icke skett med hänsyn till dess slutliga handläggning, mot vilken intet synes vara att erinra. Anmärkningsvärt har utskottet däremot funnit det sätt, varpå det dessförinnan behandlats av dåvarande departementschefen, statsrådet Åkerman.

Utskottet har för det första — med hänsyn till de omständigheter, under vilka införseln av det ifrågavarande ullpartiet ägt rum — ej kunnat undgå att finna, att starka skäl talat mot bifall till yllefabrikanternas berörda ansökan om dispositionsrätt till detsamma. I samband med detta uttalande anser sig utskottet dock böra anmärka, att det icke råder minsta tvivel om, att varken det ifrågavarande ullpartiet eller av detsamma framställda fabrikat till någon del blivit utförda ur Sverige. Vad utskottet funnit särskilt anmärkningsvärt är emellertid det förhållandet, att beslutet om bifall till ansökningsen icke har fattats av Kungl. Maj:t i statsrådet, utan av departementschefen ensam, på så sätt, att denne under hand till t. f. chefen för intendentsdepartementet riktat en anmodan att utlämna det ifrågavarande ullpartiet. Denna form för ärendets behandling kan utskottet icke finna tillfredsställande. Frågan, huruvida och på vilka villkor utlämnandet borde äga rum, var otvivelaktigt av den grannliga beskaffenhet och den betydelse i övrigt, att det enligt regeringsformens föreskrifter icke tillkommit departementschefen att ensam därom besluta; detta så mycket mindre, som vid ärendets avgörande även sådana synpunkter ovillkorligen måste tagas i beaktande, som ej falla under chefens för lantförvarsdepartementet prövning. Frågor av liknande beskaffenhet synas också regelbundet hava handlagts i statsrådet. Även de nu ifrågavarande framställningarna från intendentsdepartementet och ullpartiets ägare voro ställda till Kungl. Maj:t; den form för ärendets handläggning, som departementschefen tillämpade, förutsatte därför, att dessa framställningar ävensom det yttrande, som över dem avgivits av civil- och intendentsdepartementen, genom departementschefens föranstaltande återtogos.

Med stöd av vad sålunda anförts, har utskottet funnit sig böra hos riksdagen göra anmälan enligt § 107 regeringsformen mot förutvarande chefen för lantförvarsdepartementet J. Åkerman för det sätt, varpå den förevarande frågan av honom handlagts.

2:0

Den 8 september 1917 lät nordamerikanska statssekreteraren för utrikesärenden meddela pressen i Förenta staterna, att, enligt vad han hade sig bekant, vissa telegram i chiffer hade befordrats från tyska legationen i Buenos Aires till utrikesdepartementet i Berlin genom den svenska legationen i Buenos Aires och utrikesdepartementet i Stockholm. Samtidigt offentliggjordes innehållet i tre av de telegram, som sålunda uppgavos hava befordrats.

I en med anledning av detta meddelande utfärdad kommuniké från det svenska utrikesdepartementet den 10 september 1917 bekräftades, att telegramförmedling av nu angiven beskaffenhet hade medgivits. Det anfördes emellertid, att dylika medgivanden hade lämnats representanter för båda de krigförande parterna. Vad särskilt anginge Förenta staterna hade under år 1917 härvarande nordamerikanska minister vid särskilda tillfällen begärt och erhållit översändande av brev och telegram till och från Turkiet, detta även å en tid, då sistnämnda land ej ännu var i krig med Förenta staterna och dessas intressen ej ännu övertagits av svenska beskickningen i Konstantinopel. Dessa telegram hade befordrats över Tyskland. Nordamerikanska statssekreteraren hade också den 14 april särskilt låtit uttala sin tacksamhet för härmed ådagalagd internationell hövlighet (courtesy).

Utskottet har icke anledning att giva en uttömmande redogörelse för frågans vidare utveckling efter denna kommunikés utfärdande. Det är endast en omständighet, som utskottet önskar framhäva.

Av den nya kommuniké, som den 15 september 1917 utfärdades från utrikesdepartementet med närmare upplysningar angående den i den första kommunikén omförmälda förmedlingen för Förenta staternas räkning framgår det bland annat, att denna förmedling så till vida varit av helt annan beskaffenhet än den, som utförts för Tysklands räkning, att de från Konstantinopel till New York genom Sveriges försorg befordrade telegrammen visserligen varit satta i amerikansk chiffer, liksom de tyska telegrammen i tysk sådan, men denna amerikanska chiffer varit känd för svenska legationen i Konstantinopel; i olikhet med vad fallet varit i fråga om den tyska förmedlingen, hade sålunda möjlighet till kontroll från den svenska diplomatiens sida förelegat. Utskottet kan icke finna annat än att genom denna förklaring den analogi mellan de åt Tyskland och de åt Förenta staterna gjorda tjänsterna, som i den första kommunikén uppdrogs, förlorat sin tillämplighet. Det hade en-

ligt utskottets mening varit önskvärt, att detta förhållande klarlagts före den första kommunikéns utfärdande. Därest de sålunda meddelade uppgifterna, vilka voro ägnade att bibringa en oriktig föreställning om de föreliggande omständigheterna, hade uteblivit, skulle tvivelsutan frågans lugna avveckling hava befordrats.

Utskottets anmärkning i nu förevarande fråga riktar sig i första hand mot telegramförmedlingen för Tysklands räkning i och för sig. Utskottet har icke ansett sig böra ingå på en prövning, huruvida förmedlingen ur folkrättslig synpunkt var tillätlig eller ej; alldeles oavsett huru denna fråga besvaras, har det nämligen för utskottet stått klart, att förmedlingen ur andra synpunkter förtjänar starkt klander. Utskottets granskning av till ärendet hörande handlingar har otvetydigt givit vid handen, att man inom departementet icke blott saknade kännedom om innehållet av de meddelanden, som genom dess försorg förmedlades, utan även möjlighet att kontrollera detsamma. Det är för övrigt anmärkningsvärt, att — enligt vad departementets åtgöranden i september 1917 giva vid handen — dess telegramförmedling för Tysklands räkning inlemts och fortgått, utan att man tagit frågan om dess berättigande under sorgfälligt övervägande ur folkrättslig synpunkt och ur synpunkten av diplomatisk kutym, en omständighet, varigenom Sveriges position i de meningsutbyten, som efter telegrammens offentliggörande utspunno sig, i hög grad försvårades. Med hänsyn till de förhållanden, under vilka förmedlingen ägde rum, hava dessa omständigheter synts utskottet vittna om, att departementet icke gått till väga med den varsamhet och försiktighet, som vårt lands ömtåliga läge borde hava gjort till en bjudande plikt. Utskottets anmärkning riktar sig i så måtto mot förutvarande utrikesministrarna K. A. Wallenberg och A. Lindman, under vilkas ämbetslid telegramförmedlingen för Tysklands räkning dels inleddes, dels fortgick, och vilka alltså bära ansvaret för densamma.

Därjämte har utskottet emellertid, såsom den ovan givna framställningen visar, särskilt uppmärksammat de åtgärder, som från utrikesministern A. Lindmans sida vidtogos, sedan telegramförmedlingen blivit bragt inför offentligheten. Vad som därom anförts i det föregående, vittnar enligt utskottets uppfattning framför allt om, att det ej inom departementet rått den klarhet över frågans allmänna läge och innebörd, som man kunnat äga rätt att på detta håll förutsätta och som för en lugn och med Sveriges värdighet överensstämmande avveckling av densamma varit av behovet i hög grad påkallad. Den bristande klarheten röjde sig särskilt i försöken att avvärpa den mot departementet riktade kritiken genom återopande av omständigheter, som i själva verket endast

i det fallet kunde tillmätas beviskraft, att man förbisåg det väsentligaste i kritiken. Utrikesdepartementet var med ett ord sagt icke tillbörligt rustat för de uppgifter, som den s. k. telegramaffären ställde på detsamma. Detta förhållande torde enligt utskottets mening väsentligen böra tillskrivas allvarliga bristfälligheter i departementets arbetssätt. Det konstitutionella ansvaret härför bär emellertid den vid ifrågavarande tillfälle fungerande utrikesministern.

Det har slutligen också syns utskottet anmärkningsvärt, att frågan om sättet för den s. k. telegramaffärens avveckling, vilken var av den ömtåliga och för Sveriges förhållande till främmande makter betydelsefulla natur, att den förtjänat att upptagas till behandling i statsrådet, uteslutande handlagts av vederbörande departementschef.

På de skäl, som i det föregående anförts, har utskottet ansett sig böra hos riksdagen göra anmälan mot förutvarande utrikesministrarna K. A. Wallenberg och A. Lindman enligt § 107 regeringsformen.

Stockholm den 17 maj 1918.

På konstitutionsutskottets vägnar:

OTTO MANNHEIMER.

Reservationer.

I.

Mot punkten 1:o i utskottets memorial
dels av herrar *Clason, Bellinder, von Mentzer*, greve *Alexander Hamilton*, greve *Henning Wachtmeister, Räf, Hildebrand* och *Olsson* i Broberg, som anförts:

Den av utskottet lämnade redogörelsen är i viktiga punkter ofullständig och giver i följd därav icke någon riktig bild av frågans läge.

När yllefabrikanter tillåtos konsignera sina ullaster till arméförvaltningens intendentsdepartement, förbehöll sig detta i en eller annan form, att ullen skulle stå till dess förfogande. Då »Helios» i december 1916 inföväntades med last, som tillhörde dels kronan dels yllefabri-

kanter, ingavs från dessas sida den 14 december en hemställan, huruvida arméförvaltningen ämnade begagna sig av sin rätt till förköp av fabrikanternas del av lasten, eller om ullen kunde till dem utlämnas. För det senare anfördes två skäl. Det ena, att största delen av den ifrågavarande, fabrikanterna tillhöriga ullen utgjordes av för militära ändamål mindre lämpliga kvalitéer. Det andra, att behovet av ull för fabrikanterna var synnerligen trängande, ity att redan då »av brist på sådan betydande driftsinskränkningar måst företagas, varför det för fabrikanterna och de av dem beroende talrika arbetarefamiljerna skulle medföra synnerligen allvarliga följder, delvis rent nödläge», om den med »Helios» inkomna ullen skulle undandragas dem. Uti deras inlaga begärdes därför, att »respektive lastägare må fritt förfoga över sina partier». Inlagan var undertecknad av ett ombud för yllefabrikantföreningens inköpskommitté, vilket, såsom inlagan giver vid handen och vi på särskild förfrågan fått bestyrkt, därvid avsåg *samtliga* lastägare.

Med anledning av denna inlaga inleddes förhandlingar, och sedan arméförvaltningen hemställt, att därest utlämnande ägde rum, vissa villkor skulle fästas vid detsamma, medgav Kungl. Maj:t den 30 december 1916, att fabrikanterna mot avgivande av viss förbindelse och på i övrigt av arméförvaltningen föreslagna villkor skulle få disponera sina andelar av ifrågavarande ullpartier. Detta bemyndigande undantager icke några av fabrikanterna och gäller uppenbarligen, likasom dessas inlaga, »Helios'» samtliga lastägare, för så vitt med dem betryggande villkor för utlämnandet kunde avtalas. Detta Kungl. Maj:ts beslut den 30 december 1916 är av konstitutionsutskottet vid föregående riksdag redan granskat och lämnat utan anmärkning, vadan decharge för detsamma redan är given.

Med en del av lastägarna kunde närmare överenskommelse genast träffas. Den förbindelse, som de därvid avgåvo, men som utskottet icke ansett nödigt infordra, innehöll, dels — vad utskottet omnämner — att varken råvaran eller därav framställda fabrikat eller vid fabrikationen uppkomna avfallsprodukter finge exporteras ur riket, dels även att, om arméförvaltningen så påfordrade, den till fabrikanterna överlämnade ullen skulle förarbetas i enlighet med av arméförvaltningen närmare träffade bestämmelser. Vidare innehöllo villkoren vissa prisbestämmelser, bland annat om förarbetning till visst pris av den del av ullen, som vore lämplig för framställning av kommisskläde. Med andra lastägare, som dittills icke varit leverantörer till kronan, dröjde uppgörelsen, och arméförvaltningen föreslog då i februari 1917, att kronan med användande av sin förköpsrätt skulle övertaga dessas parti. I särskild skrivelse hemställde då ägarna av nämnda parti, vilket till större delen, likasom de redan utlämnade

partierna, tillhörde en medlem av yllefabrikantföreningen, att också de skulle utfå sina andelar av ullen. De meddelade härvid, att vanligt kommisstyg icke kunde tillverkas av denna ull, och framhöllo även för sin del sitt trängande behov av råvara. I upprepade repriser hade deras fabriker måst helt eller delvis inställa driften av brist på råvara, och skulle deras ull nu överlämnas åt annan fabrikant, stode de åter inför samma hårda eventualitet och deras arbetare (omkring 400 personer) inför arbetslöshet och nöd. Då arméförvaltningens intendents- och civila departement i sitt av utskottsmajoriteten berörda utlåtande av den 1 maj 1917 återkallade sin tidigare gjorda hemställan om detta partis inlösen till kronan och förklarade sig icke hava något att erinra mot, att även detsamma utlämnades till ägarna, åberopade departementet såsom skäl härtill dels det i hög grad svåra nödläge, som skulle uppkomma, därest ullen ej utlämnades, dels även det nådiga brevet den 30 december 1916, enligt vilket andra med samma ångare skeppade partier finare ull redan utlämnats.

När departementschefen, statsrådet Åkerman härefter anmodade t. f. chefen för intendentsdepartementet att utlämna ullen, har departementschefen enligt vår uppfattning endast vidtagit en verkställighetsåtgärd, vars konstitutionella befogenhet grundade sig på det åberopade kungl. brevet den 30 december 1916. Detta blir så mycket tydligare, om man tar kännedom om de villkor, på vilka utlämnandet nu skedde. Under utskottets handläggning av ärendet inforrades jämlikt § 46 RO från arméförvaltningen uppgift om dessa villkor, men utskottsmajoriteten ansåg icke nödigt att avvakta svaret före ärendets avgörande. Det har emellertid nu inkommit och upplyser, att de fabriker, till vilka ull nu utlämnades — och av vilka flertalet, likasom de i januari tillgodosedda lastägarna, tillhöra yllefabrikantföreningen och således även på denna grund måste inbegripas under 30-december-beslutet — fått avgiva alldeles enahanda försäkringar som de förra, att icke till utlandet återutföra något av den ull, som komme att till dem överlämnas, detta gällande vare sig oarbetad ull eller därav framställda fabrikat eller vid fabrikationen uppkomna affallsprodukter, och att icke avhända sig något av ifrågavarande ull eller därav framställda fabrikat eller uppkomna affallsprodukter utan att försäkra sig om, att desamma icke komme att exporteras ur riket. Men även de hava därtill fått var för sig förbinda sig, att, om arméförvaltningen så påfordrade det, av den till dem överlämnade ullen förarbeta eller låta förarbeta det till en var utlämnade partiet balar till kläde i den mån och till de tider, arméförvaltningen kunde komma att bestämma.

Det framgår härav, vad sakens formella sida angår, att det av utskottet berörda utlämnandet endast inneburit en tillämpning i visst fall av det den 30 december 1916 träffade beslutet, vilket redan granskats och vunnit decharge. Det framgår likaledes, vad dess reella betydelse beträffar, dels att beslutets tillämpande i detta fall, likasom i de föregående, varit framkallat av behovet att förekomma arbetslöshet och nöd, dels att samtidigt betryggande garantier givits för, att intet av varan eller därav uppkomna produkter finge exporteras, samt därjämte åt arméförvaltningen förbehållits dispositionsrätt över det av ullen tillverkade klädet. Vi hava därför ansett detta ärende icke böra föranleda anmälan enligt § 107 regeringsformen;

dels av herr *K. J. Ekman*, som med instämmande i övrigt i den av herr *Clason* m. fl. vid denna punkt avgivna reservationen särskilt yttrade följande:

Då den samtalsvis framställda anmodan att utlämna ifrågavarande ullparti, som av dåvarande chefen för lantförvarsdepartementet *J. Åkerman* riktats till t. f. chefen för arméförvaltningens intendentsdepartement och som uppenbarligen grundar sig på Kungl. Maj:ts i ärendet omfördämda beslut den 30 december 1916, icke har karaktären av en regeringshandling, utan intendentsdepartementets åtgärd att utlämna ullpartiet skett på dess eget ämbetsansvar, finner jag skäl icke föreligga för framställande av anmärkning uti det av utskottet ifrågasatta avseende.

II.

Mot punkten 2:o i utskottets memorial av herrar *Clason*, *Bellinder*, *K. J. Ekman*, *von Geijer*, *von Mentzer*, greve *Alexander Hamilton*, *Räf*, *Hildebrand* och *Olsson* i Broberg, vilka ansett, att uti ifrågavarande ärende anmärkning icke bort göras.

III.

dels av herrar *Clason*, *Bellinder*, *von Geijer*, *von Mentzer*, greve *Alexander Hamilton*, *Räf*, *Hildebrand* och *Olsson* i Broberg, som anfört:

Utan att närmare ingå på detaljerna av de svenska åtgärderna och förhandlingarna på Åland, vilka synas böra avslutas, innan en samlad översikt av deras fortgång och resultat kan lämnas, hava vi beträffande de av oss granskade protokollen icke kunnat undgå att finna två omständigheter särskilt anmärkningsvärda. Den ena, att den väsentliga om-

läggning, som den svenska expeditionen till Åland undergick, då den under loppet av den 14 februari förändrades från en expedition, uteslutande avsedd att hemföra flyktingar, till ett företag, åsyftande att åvägbringa medling mellan olika parter, av vilka flere voro starkt beväpnade, beslutades och verkställdes, utan att frågan härom varit föredragen i någon form av statsråd. Den andra den, att sedan denna omläggning verkställdes, den svenske underhandlaren i Mariehamn trots upprepade framställningar ställdes utan det stöd han begärt och i följd därav genom hot från den ena partens, ryssarnes och rödgardisternas, sida fann sig nödsakad att lägga Sveriges ord i vågskålen för att förmå den finska skyddskåren till en uppgörelse, som för densamma var oförmånligare, än som eljes behöft bliva fallet. Vi hava ansett, att detta varit till skada för Sverige. På dessa grunder hava vi yrkat anmälan enligt § 107 RF mot föredragande departementschefen, statsrådet friherre *Palmstierna*;

dels av herr *K. J. Ekman*, som anförde:

I skrivelse till vederbörande statsråd den 7 mars 1918 begärde konstitutionsutskottet att för granskning få till sig överlämnade de protokoll i statsråd, särskilda protokoll och protokoll i kommandomål som förts angående Sveriges undsättningsexpedition till Åland och vad därmed sammanhänger ävensom angående de därstädes förda, eller eljest omfördälda företag avseende, underhandlingar samt träffade avtal, jämte samtliga till dessa ärenden hörande handlingar.

I följd härav hava till utskottet överlämnats följande handlingar:

- protokoll över ett sjöförsvarsärende den 13 februari 1918;
- » » » » den 18 februari 1918;
- » » sjöförsvarsärenden den 19 februari 1918 nr 4 och 5;
- » » sjöförsvarsärenden den 22 februari 1918 nr 8 och 36;
- » » lantförsvarsärenden den 22 februari 1918 nr 92 jämte en till ärendet nr 8 hörande bilaga;
- » » ett sjöförsvarsärende den 23 februari 1918;
- » » lantförsvarsärenden den 23 februari 1918 nr 1, 2, 3, 4, 5 och 6;
- » » civilärenden den 26 februari 1918 i vad det rör ett Ålandsexpeditionen avseende ärende;
- » » sjöförsvarsärenden den 1 mars 1918 nr 42, 43, 44 och 45 jämte en till ärendet nr 42 hörande bilaga;
- » » lantförsvarsärenden den 8 mars 1918 ang. transport av ryskt krigsmanskap till Fristad hed samt ang. ett under nr 105 i samma protokoll upptaget ärende jämte vissa härvid fogade bilagor;

protokoll över sjöförvarsärenden den 8 mars 1918 nr 14 och 38;
 » » » den 12 april 1918 nr 7;
 » » » den 16 april 1918 nr 6;
 » » » den 19 april 1918 nr 13, 14
 och 15;

den inom sjöförvarsdepartementet utarbetade, den 6 mars 1918 från trycket utgivna redogörelsen för Ålandsuppgörelsen (blå boken); samt

åtskilliga till ärendet hörande telegram, rapporter och övriga handlingar.

Sedermera har på särskild begäran till utskottet överlämnats *dels* avskrift av tre från statsrådet och chefen för sjöförvarsdepartementet till högste befälhavaren för kustflottan den 18 och 20 februari 1918 avsända telegram, *dels ock* skriftlig uppgift från nämnde departementschef angående tidpunkten för mottagandet av ett i blå boken å sid. 6—7 omnämnt telefonmeddelande från Finlands representant i Stockholm, verkliga statsrådet Gripenberg angående ett från högste befälhavaren för Finlands stridskrafter, generalen baron Mannerheim ankommet telegram.

Härförutom har utskottet anhållit att få till sig överlämnade handlingarna rörande de i den blå boken om Ålandsuppgörelsen omnämnda förhandlingarna med finska legationen i Stockholm angående den finska skyddskåren på Åland; i anledning varav genom vederbörande statsråd det besked lämnats, att några sådana handlingar icke funnes.

Den redogörelse för expeditionen, som innehålles i blå boken, är i vissa hänseenden ofullständig och i andra hänseenden av sådan beskaffenhet, att den icke lämnar en fullt tillförlitlig bild av händelseförloppet. Då emellertid huvuddragen av vad som förekommit äro genom densamma kända, beröras här nedan endast vissa omständigheter, som äro ägnade att ådraga sig en särskild uppmärksamhet.

Därvid framträder först den omständigheten, att *expeditionens uppgift, utan något därom av Kungl. Maj:t fattat beslut, blivit huvudsakligen genom chefens för utrikes ärendena, excellensen Hellners, och chefens för sjöförvarsdepartementet, friherre Palmstiernas åtgöranden väsentligt utvidgad.*

Enligt protokollet över sjöförvarsärenden den 13 februari 1918 beslöt Kungl. Maj:t nämnda dag, att en expedition skulle i enlighet med de närmare bestämmelser, som i kommandoväg komme att utfärdas, avgå till Åland för »avhämtande av de svenska undersåtar och ålänningar, vilka på grund av där rådande förhållanden önskade bliva överförda till Sverige».

Expeditionen bestod av Stockholms Isbrytare I och ångfartyget

Runeberg under befäl av kommandörkaptenen av 2:a graden H. Åkermark. Samtidigt beordrades pansarbåten Thor under befäl av kommandörkaptenen av 1:a graden G. Starek att avgå till Ålands skärgård för att understödja nämnda expedition. I de för såväl Starek som Åkermark samma dag utfärdade instruktionerna angavs expeditionens ändamål i överenstämelse med Kungl. Maj:ts nämnda beslut samt beordrades fartygen att efter uppdragets fullgörande återvända till Stockholm.

Redan följande dag den 14 på middagen inledde emellertid utrikesministern förhandlingar med den av folkkommissariernas råd i Petrograd utnämnde representanten i Stockholm herr V. Vorovsky angående möjligheterna att avvända våldsamer på Åland och åstadkomma ögruppens utrymmande av de därstädes ännu kvarliggande ryska trupperna. Herr Vorovsky förklarade sig därvid villig att avresa till Åland för att avstyra sådana våldsamer och förmå de ryska trupperna att avresa; och meddelade utrikesministern, att svenska regeringen i sådant fall vore beredd att eventuellt ställa fartyg till förfogande för sagda truppers överförande till rysk hamn. Kl. 6:40 e. m. samma dag avsände sjöministern telegrafiskt meddelande härom till fartygschefen å Thor kommandörkapten Starek. Telegrammet var av följande lydelse: »Petrogradregeringens sändebud Vorovsky avreser i morgon med en jagare för att förmå de ryska soldaterna på Åland att avstå från våldsamer och avresa eventuellt med svenska fartyg från Åland. Meddela Ortsbefolkningen och om möjligt de ryska soldaterna detta jämte följande telegram från Vorovsky. Sjöministern.» Telegrammet från Vorovsky var ställt till ryska kommissarien eller kommandanten i Mariehamn och innehöll underrättelse om Vorovskys ankomst och ändamålet med hans resa. Redan förut hade sjöministern i telegram till kommandörkapten Starek den 14 februari kl. 2.30 f. m. betonat, att »endast i yttersta nödfall och så vitt möjligt först sedan order inhämtats från sjöministern får våld användas».

Underhandlingar med den ryska militären påbörjades följande dags förmiddag. Samtidigt anmodades den på Åland befintliga finska skyddskåren (vita gardet), som — flyktande från Nystad — över isen ankommit från Kumlinge och besatt nordöstra delen av fasta Åland, att under viss tid inställa sina operationer till förebyggande av fiendligheter, medan underhandlingarna pågingo. Senare kallades jämväl delegerade från skyddskåren till förhandlingarna.

En omständighet — utöver den nyss omnämnda — som härvid synes anmärkningsvärd är, att ehuru företaget uppenbarligen på det närmaste komme att beröra såväl den åländska befolkningen som förhållan-

det mellan finska stridskrafter och den på Åland befintliga ryska militär- makten, så vitt av handlingarna framgår, hänvändelse till Finlands här- varande representant icke gjorts innan medlingen inleddes. Först sedan kommandörkapten Starck den 16 februari kl. 3.30 e. m. inteleggraferat, att förslag till överenskommelse träffats mellan herr Vorovsky samt represen- tanter för den åländska befolkningen och att det vore angeläget att finska regeringen och general Mannerheim förmåddes att godkänna för- draget, fann sig den svenska »regeringen» (blå boken sid. 4) föranlåten att genom ministern för utrikes ärendena sätta sig i förbindelse med Finlands representant i Stockholm, verkliga statsrådet Gripenberg, för samråd angående det inträffade läget. Efter konferens mellan honom, ministern för utrikes ärendena och sjöministern avsändes den 17 febr. kl. 5.05 e. m. till kommandörkapten Starck följande telegram: »Svenska regeringen åtager sig att bevaka rysk krigsmateriel och annan rysk egen- dom på Åland intill dess uppgörelse i vederbörlig ordning träffas. Om detta accepteras å bägge sidor äger ni kvarlämna en officer och nödigt antal vaktmanskap. Finlands sändebud har godkänt detta. Sjöminis- tern». Något beslut av Kungl. Maj:t angående ett sådant åtagande eller över huvud om träffande av överenskommelse med Finlands sändebud rörande svenskt ingripande på Åland föreligger icke.

Samtidigt med nyssnämnda telegram avläts till kommandörkapten Starck på statsrådet Gripenbergs begäran ett så lydande telegram: »Ny- stads skyddskår uppmanas godtaga det svenska erbjudandet under av Sveriges regering gjord förutsättning. Gripenberg, Finlands sändebud i Sverige, meddelar detta. Sjöministern.» Skyddskåren ansåg sig emel- lertid icke kunna ingå på den ifrågasatta överenskommelsen — som en- ligt ett av kommandörkapten Åkermark framställt förslag innefattade kårens avlägsnande från Åland inom två veckor efter ryska garnisonens evakuering — utan order därom från finske överbefälhavaren general Mannerheim. Belysande härutinnan äro följande telegram: 1) från kommandörkapten Starck till sjöministern, av denne mottaget den 18 februari kl. 0.45 f. m. »Skyddskåren anhåller om general Mannerheims be- kräftande på statsrådet Gripenbergs uppmaning att senast 14 dagar efter ryska garnisonens evakuering avresa från Åland och därefter lämna ögruppens försvar åt lokala skyddskåren» — —; 2) från sjöministern till Starck den 18 febr. kl. 0.45 f. m.: »Gör alla ansträngningar för att åstadkomma inställande av fientligheterna. Svenska regeringen förmed- lar telegrammen till Mannerheim, underrätta skyddskåren;» 3) från Starck till sjöministern, av denne mottaget den 18 febr. kl. 11.20 f. m. »— — Anhåller att order utverkas från Mannerheim, att skyddskåren omedel-

bart lämnar Åland»; 4) från Starck till sjöministern samma dag, av sjöministern mottaget kl. 1 e. m.: »Ytterligare samtalat med Åkermark, som meddelar, att skyddskåren går in på villkoren under förutsättning av Mannerheims bifall — —»; 5) från sjöministern till Starck, avsänt samma dag kl. 2.30 e. m. »— — Vi avvakta Mannerheims svar».

Sent på natten mellan den 19 och 20 febr. begärde statsrådet Gripenberg — uppenbarligen under intrycket av ett förut på dagen ankommet telegram, att ryssarna från skyddskåren återtagit Godby — att få följande telegram avsänt: »Till Nystads skyddskår. Då eder ställning synes ohållbar och utsikt till snar hjälp icke finnes, tillråder jag eder på det livligaste att gå ombord på de svenska fartygen. Gripenberg». Den 20 febr. kort före kl. 11 ingick meddelande att uppgörelse träffats under natten samt att skyddskårens svar begärts före kl. 9 f. m. Detta meddelande överlämnades kl. 1 e. m. till finska legationen genom en adjutant i sjöförvarsdepartementets kommandoexpedition.

Följande telegram växlades därefter:

Kl. 2.35 e. m. mottog sjöministern från Starck detta telegram: »Skyddskåren har i sitt svar meddelat, att den vill förhandla på den av svenska regeringen godtagna grundsatsen om ömsesidig utrymning med vapen. Åkermark söker nu medla. Starck.»

Kl. 3.25 e. m. svarade sjöministern: »Båda parter få embarkera med vapen. Sjöministern.»

Kl. 4.50 e. m. mottog sjöministern: »Åkermark telegraferar: Får jag garantera såsom villkor vid fredsslutet, att vita gardet bortföres från Åland av svenska fartyg, varvid deras egna vapen överlämnas till svenska myndigheterna? Ryska soldatrådets ultimatum är detta, att om ej klart inom tre timmar svarar soldatrådet ej för ordningen. Jag tror, att saken kan ordnas såsom ovan utan blodsutgjutelse. Starck.»

Kl. 4.55 e. m. svarades: »Eder framställning om garanti bifalles. Sjöministern.»

Härefter heter det i blå boken (sid. 6—7):

»Kl. 5.25 ingick så telegram (bil. 45), att fredsöverenskommelsen träffats mellan vita gardet och ryssarna. Emellertid hade under midnatten meddelande telefonledes lämnats från finska legationen, att det uttalande, vilket, som ovan nämnts, begärts från general Mannerheim, nu, ehuru för sent, ankommit, och kom detsamma sjöministern till handa först efter det nyssnämnda telegram om fredsslutet ingått (bil. 46). Under dessa omständigheter och då det icke var uteslutet, att telegramets avsändande kunde åstadkomma fientligheternas förnyande med därav möjligen följande ödeläggelse av Mariehamn, befolkningens utsättande

för valdsdad och den finska skyddskårens tillintetgörande, samt då general Mannerheims telegram stod i strid med Finlands härvarande representants tidigare samma dags morgon framförda uppmaning, underrättades statsrådet Gripenberg, att svenska regeringen icke ville genom detta telegrams befordran förmedels flottans fartyg göra sig medansvarig i de följder, vilka i så fall kunde uppstå.

General Mannerheims telegram var av följande lydelse: »Beder meddela Nystads skyddskår vapen färdiga avgå över Kankaanpää Nystad och möte? Ytterligare kunde sändas båt därest tydlig anvisning om inlopp, avlastningsplats, eventuellt lots genom eder tillsändes oss. För Finlands unga armé hederssak att med egna krafter befria Åland. Doktor Rosenlew, Amoff Andersson befullmäktigas underhandla med ryssarna om avväpning. Definitiva förslag underställas mitt avgörande. Mannerheim.»

Det i blå boken omnämnda, kl. 5.25 ingångna telegrammet är i texten icke fullständigt återgivet. I bilagan nr 45 har det följande lydelse: »Preliminär fredsöverenskommelse träffad mellan vita gardet och ryssarna. Går i land för telefonsamtal. Starek.»

Kl. 6.45 e. m. mottog sjöministern ett telegram från Starek upptagande fredsvillkoren i huvudsak jämte underrättelse att Åkermark avrest till vita gardets högkvarter »för att övertala dem antaga fredsvillkoren.»

Kl. 8 e. m. avsände sjöministern till Starek följande telegram: »Förstår ej det sista meddelandet, att preliminär fredsöverenskommelse träffats. Sjöministern.»

Detta telegram följdes kl. 9.40 e. m. av ett annat från sjöministern till Starek så lydande: »Under hand meddelas att, därest finnarna desarmeras, kunna de återfå vapnen, sedan de kommit till svenskt territorium. Ni får förtroligt begagna detta till förhandlingarnas slutförande. Sjöministern.»

Kl. 11 e. m. ingick från Starek följande svarstelegram: »Får till förklaring av telegrammen anföra, att det första gällde preliminär överenskommelse med skyddskårens representanter i Mariehamn, det andra om Åkermarks resa definitiv uppgörelse med kårstaben. Starek.»

Av kommandörkapten Åkermarks den 2 mars 1918 avgivna rapport angående fredsförhandlingarna framgår, att Åkermark på eftermiddagen den 20 februari låtit till vita gardet överbringa en skrivelse av innehåll bland annat, att för den händelse vita gardet ej ville ingå på de förut under dagens lopp överlämnade villkoren för fredsslut, ansåge sig den svenska regeringen ej längre skyldig ställa fartyg till vita gar-

dets förfogande för bortföring från Åland till Finland; varefter i rapporten vidare yttras: »De delegerade för vita gardet och soldatrådets representanter jämte ryska och svenska regeringens ombud avreste där- efter till vita gardets högkvarter i Harasby, där fredsförslaget diskutera- des inom gardets stab med resultat, att fredsfördraget kl. 12 på natten mellan den 20 och 21 februari undertecknades av båda parterna i Godby gästgivaregård.»

Med anledning av förfrågan från konstitutionsutskottet angående tidpunkten för mottagandet av det i blå boken å sid. 6—7 omnämnda telefonmeddelandet från statsrådet Gripenberg, ingick till utskottets ord- förande från sjöministern den 10 maj 1918 följande svar: »Med anled- ning av Eder ärade skrivelse till statsrådet B. Petrén får jag under hän- visning till den uppgift som lämnats å sid. 6 och 7 uti blå boken om Ålandsuppgörelsen angående när omnämnda telegram kom underteck- nad tillhanda ytterligare meddela, att begäran om telegrambefordran telefonledes mottogs av chefen för kommandoexpeditionen och av honom nedtecknades utan angivande av klockslag. Efter av mig gjord för- frågan har man inom kommandoexpeditionen erinringsvis trots sig kunna förlägga tidpunkten för mottagandet till ett-tiden på middagen och har anteckning härom gjorts å den bland handlingarna förvarade maskinut- skriften av de ursprungliga anteckningarna, vilka icke bevarats av nämnde chef.»

Vad angår de i general Mannerheims telegram omnämnda ombuden Rosenlew och Andersson upplyses i blå boken, att med den av Kungl. Maj:t den 18 februari beslutade transporten av svenskt vaktmanskap till Eckerö på begäran av Finlands representant i Stockholm följt även dessa två personer, vilka enligt uppgift skulle med direktiv från legationen sätta sig i förbindelse med den finska skyddskåren. Dessa ombud fram- kommo till Eckerö den 19 febr. omkring kl. 2 e. m. Några direktiv synas emellertid icke hava tillställts dem, sannolikt på grund av frånvaron av meddelanden från general Mannerheim. Den 21 febr. kl. 5.20 e. m. ingick nämligen till sjöministern från kommandörkapten Starek följande telegram: »De finska ombuden anhålla att få följande meddelande framfört till finska legationen i Stockholm: I de underhandlingar, som nu lett till överenskommelse mellan de stridande parterna, ha vi ej deltagit i avsaknad av utlovade instruktioner. Då vår närvaro här nu- mera är onödig anse vi bäst återvända med första lägenhet antagligen lördag. Rosenlew, Andersson.»

Det torde få anses synnerligen anmärkningsvärt att sålunda — oaktat sjöministerns i telegram den 18 febr. givna löfte att förmedla tele-

gramväxlingen med general Mannerheim — dennes på middagen den 20 februari ankomna meddelande till den honom underlydande skyddskåren på Åland icke blivit till kåren framfört.

Av handlingarna framgår, att även ett par meddelanden från skyddskårens underhandlare i Mariehamn — dock såsom det synes på grund av fullgiltiga skäl — lämnats obefordrade. Till svenske konsuln därstädes överlämnades nämligen den 18 februari av en utav dessa underhandlare, herr E. Grönblom, ett till finska legationen i Stockholm ställt telegram om isbrytaren Sampos avsändande till Eckerö. Detta telegram blev »sasom innebärande en mot ryssarna onneutral handling» på kommandörkapten Åkermarks tillsägelse ej avsänt, varom herr Grönblom av konsuln underrättades. Samma dag begärdes av en annan av underhandlarna, friherre von Alfthan, överbringandet till befälhavaren för den svenska eskadern vid Eckerö av en skrivelse med protest emot att friherre von Alfthan föregående dag av ryssarna överfallits och arresterats samt med begäran om skrivelsens överlämnande till, bland andra, svenska regeringen samt Finlands sändebud i Stockholm för utverkande av skydd. Skrivelsen kunde emellertid på grund av pågående strider ej överbringas.

Tyvär kunde neutralitetskraven gent emot ryska garnisonen ej lika effektivt upprätthållas som gent emot vita gardet. I den i blå boken intagna, av kommandörkaptenerna Starek och Åkermark gemensamt avgivna redogörelsen för förhållandena på Åland den 16—21 februari inhämtas, att ryssarna genom de goda förbindelserna med Åbo lätt kunde erhålla förstärkningar från fastlandet och att sådana, bestående av rödgardister och personal för artilleriets ledning, vid de första underrättelserna om fientligheter från skyddskårens sida tillkallats. Sådana förstärkningar anlände också, nämligen den 17 och 18 (med isbrytaren Murtaja) omkring 175 rödgardister och ett 50-tal artillerister samt den 25 omkring 600 rödgardister.

Den 16 februari sent på kvällen hade mellan delegerade för ryska garnisonen och vita gardet överenskommelse om fortsatt stillestånd träffats på villkor, bland andra, att Murtaja, som med rödgardister och trupper var på väg från Åbo, skulle stoppas vid Degerby. Under följande dags förhandlingar rörande fredsöverenskommelsen ingick emellertid underrättelse att Murtaja lämnat Degerby och styrde mot Lumparfjärden. Om det avbrott i förhandlingarna, som därav föranleddes, yttra Starek och Åkermark i nämnda redogörelse: »Vid tiden för den svenska medlingens ingripande hade skyddskåren besatt nordöstra delen av Åland och förlagt sitt högkvarter till Finby. Uppmuntrad av de lätt vunna framgångarna, hoppades ledningen tydligen att kunna tvinga ryssarna att lämna Åland

och därvid förmå dem kvarlämna större delen av sina förråd och vapen, vilket också framgår av det förslag till fördrag, som av dess representeranter framlades vid första allmänna sammanträdet i Mariehamn den 17. Om förhandlingarna nämnda dag lungt fått fortgå, hade säkerligen också Ålands utrymmande kommit att äga rum i huvudsaklig överensstämmelse därmed och på ett för alla parter tillfredsställande sätt. Genom att Murtaja med rödgardister, mot träffad överenskommelse, under förhandlingarna fortsatte förbi Degerby mot fasta Åland och därav föranledde skyddskåren att å sin sida bryta stilleståndet genom att anfälla Godby förorsakades alla de strider och förvecklingar, som sedermera ledde till att ryska garnisonen, förbittrad över striderna, uppsatte de fredsvillkor, som slutligen godkändes.»

Åtgärder vidtogos omedelbart för att söka stoppa Murtaja. Samtidigt inteleggraferades förfrågan till sjöministern, huruvida kraftåtgärder finge vidtagas till Ålandsbefolkningens skydd. Sjöministerns svar innehöll, att Vorovsky skulle anbefallas avstyra Murtajas ankomst och ingripande. Av Åkermarks rapport den 2 mars 1918 framgår vidare följande: Den 18 februari vid 8-tiden på morgonen underrättade svenske konsuln i Mariehamn, att röda gardet intagit i staden och företagit häktningar, varför herr Vorovsky anmodades förmedla förbindelse mellan Åkermark och röda gardets chef, på det att Åkermark måtte kunna förhandla med denne angående röda gardets återresa till Åbo. Något sammanträffande med denne chef erhöll Åkermark aldrig, utan begav sig herr Vorovsky i stället med honom och medlemmar av soldatrådet sannolikt till soldatklubben, där förhandlingar ägde rum med resultat att herr Vorovsky, då Åkermark omkring kl. $1/2$ 12 f. m. träffade honom, kunde meddela, att ryssarna och röda gardet beslutat anfälla vita gardet och fördriva det från Åland samt att röda gardet skulle avgå till fronten. Vid telefonsamtal kl. 9 och 11 f. m. med kommandörkapten Starek redogjordes för ställningen och begärdes, att förstärkningstrupper skulle hållas beredda avgå till Åland.

Med anledning härav växlades den 18 följande telegram:

1) Till sjöministern från fartygschefen å Thor ankommet kl. 9.35 f. m.: »Efter Ålands eventuella utrymmande kommer den vapenlösa befolkningen att stå värulös mot maroderande band från fastlandet. Hemställer om ej klokt att översända beväpning för mindre skydds- eller ordningsstyrka, förslagsvis 500 man, att efter utrymningen tillställas Åländska myndigheterna mot förpliktelse att vapnen uteslutande användas för lokalskydd. Starek.»

2) Till sjöministern från fartygschefen å Thor ankommet kl. 9.35 f. m.: »Underhandlingarna återupptagas kl. 10 f. m. Starek.»

3) Till fartygschefen å Thor från sjöministern avgånget kl. 9.45 f. m.: »Edert förslag om vapen till lokal skyddsvakt accepteras. Påminner om föregående förslag om svenskt vaktmanskap för bevakning. Sjöministern.»

4) Till fartygschefen å Thor från sjöministern avgånget kl. 11.5 f. m.: »Meddela till finnarna sasom upplysning, att general Mannerheim själv i förra veckan begärde svenska regeringens hjälp för att sjöledes överföra skyddskåren från Åland över Sverige till Finland. Således torde intet tvivel råda, att han även nu gillar vårt erbjudande. Gripenberg upprepar sin anmaning till skyddskåren. Sjöministern.»

5) till sjöministern från fartygschefen å Thor ankommet kl. 11.20 f. m.: »Talat med Åkermark. Fientligheterna tillfälligt inställda. Inställda förhandlingar börja med ryska soldatrådet. Skyddskårens representanter i Mariehamn häktade, internerade i hotellet. Stå under Åkermarks skydd. Murtaja ankommit Mariehamn med två hundra rödgardister, som fordra lösgivande av några häktade rödgardister. Soldatrådet lovat skydda Ålands fredliga befolkning även mot rödgardister. Ryska generalstaben anbefallt utrymning, soldaterna vilja i allmänhet avresa, men matroserna önska slåss. Anhåller att order utverkas från Mannerheim, att skyddskåren omedelbart lämnar Åland. Föreslår att svenska regeringen åtager sig att om behövt med maktmedel svara för utrymnings verkställande och att härunder skydda såväl ryssar som skyddskår mot anfall av andra parten; 1,000 man i så fall behövlige. Ett kompani med kulsprutor önskvärt genast. Närvaro av trupper skulle säkert påskynda förhandlingarna. Intet känt om verkan av beskjutningen av Godby. Starek.»

6) Till sjöministern från fartygschefen å Thor ankommet kl. 1 e. m.: »Ytterligare samtalat med Åkermark, som meddelar att skyddskåren går in på villkoren under förutsättning av Mannerheims bifall. Konferens med ryssarna pågår. Beordrat Åkermark föreslå en neutral zon, vilken ställes under svensk bevakning. Behöver det begärda kompaniet för detta ändamål. Har för litet folk. Önskvärt att snarast få övertransportfartygen så att utskeppningen kan börja. Ryssarna cirka 2,000 man. Starek.»

7) Till fartygschefen å Thor avgånget kl. 1.15 e. m.: »Transportfartygen klargöras. Sjöministern.»

8) Till fartygschefen å Thor från sjöministern kl. 2.30 e. m.: »Kan lilla Isbrytaren taga in fartyg till Eckerö eller erfordras stora Isbryta-

ren härför. Varför skjutes det. Vi avvakta Mannerheims svar. Sjöministern.»

9) Till sjöministern från fartygschefen å Thor ankommet kl. 3.15 e. m.: »Samtalat med två ålänningar, sända från skyddskåren. Godby intogs i går kl. 8 e. m. Cirka 130 fångar. Skyddskåren framryckte till Gölby, där den möttes av artillerield, retirerade till Godby, små förluster; framhöll allvarligt för de utskickade att förmå skyddskåren till lugn. Artillerield i dag vid 12-tiden, detaljer okända. Starck.»

10) Till sjöministern från fartygschefen å Thor ankommet kl. 3.15 e. m.: »Löjtnant Falkman avsedd kvarlämnas efter utrymningen. Större vaktstyrka ej behöflig. Avsikten vid förhandlingarna på Thor var att de Åländska myndigheterna svara för bevakningen och att svenska statens ombud endast skall finnas till hands för att i Sveriges namn nedlägga protest mot varje kränkning av överenskommelsen. Starck.»

11) Till sjöministern från fartygschefen å Thor ankommet kl. 3.20 e. m.: »Åkermark meddelar: Ryssarna börja anfalla för att tvinga vita gardet att giva sig. Jag har meddelat soldatrådet, att svenska regeringen önskar hindra vidare blodsutgjutelse, och att förstärkningstrupper äro på väg till Åland för att kunna skydda vita gardet vid deras embarkering å de svenska fartygen efter eventuell inställelse av fientligheterna. Omkring 100 polacker, som ej önska deltaga i striderna, hava ställt sig under mitt beskydd, vilket jag antagit, intill dess svenska regeringens medgivande härom erhållits. Efterhör om sådant medgivande kan erhållas. Deras önskan är då att snarast möjligt få embarkera å svenska fartyg. Ytterligare svenska trupper böra hållas beredda att avsändas till Åland för mitt och befolkningens skydd. Åkermark. — Med anledning av ovanstående anhålles enträget om det begärda kompaniet, om transportfartyg för att i nödfall kunna härbärgera flyktingarna, samt att ytterligare trupper hållas i beredskap, Starck.»

12) Till sjöministern från fartygschefen å Thor ank. kl. 4 e. m. »Åkermark rapporterar: ryssarna intaga numera aggressiv hållning. Mera makt bakom önskvärd. Röda gardet lämnat Mariehamn på väg nordvärt. Han begär skyddstrupp om 25 man till Mariehamn. Jag anser olämpligt avsända sådan, då deras egenskap av svenska statens medlare bör garantera deras okränkbarhet. Lilla isbrytaren bryter i dag rädda. Starck.»

13) Till fartygschefen å Thor från sjöministern avg. kl. 4.40 e. m. »125 man och 8 kulsprutor avgå snarast möjligt. Sjöministern.»

14) Till sjöministern från fartygschefen å Thor ank. kl. 6.10 e. m.: »Skyddskåren uppnått Näfsby fem kilometer från Marsund. Söker ge-

nom ortsbefolkningen sända bud, att de om möjligt taga sig över till Eckerö och embarkera Runeberg, svarar sedan för deras säkerhet. Starek.

15) Till fartygschefen å Thor från sjöministern, avg. kl. 7,25 e. m.: »Den militära styrka, vilken står under Ert befäl, får under striden endast brukas till skydd för svenska undersatar och ålänningar, vilka söka tillflykt vid fartygen, samt för att hålla ordning vid eventuell embarkering av vita gardet och ryssarna. Ni skall låta Eder angeläget vara att icke uppträda på något sätt, som åsidosätter Sveriges opartiska neutralitet. Trupp får ej under föreliggande situation landsättas utom i nödfall och för nämnda ändamål samt bör såvitt möjligt sjöministerns medgivande först inhämtas. Inga ryska eller polska trupper få ombordtagas utan Vorovskys uttryckliga medgivande. Det flyende vita gardet får ombordtagas och avväpnas ombord, varefter Runeberg skall avgå till utanför Signildsskär. Sjöministern».

16) Till fartygschefen å Thor från sjöministern avg. kl. 8,20 e. m.: »Kustflottans första division avgått från Karlskrona i dag till Arholma. Sjöministern».

17) Till sjöministern från Åländsk station via Vaxholm ank. kl. 9,30 e. m.: »Har beg trupp avgått — — Allt väl, Åkermark».

Av Åkermarks framställning i rapporten den 2 mars inhämtas, att striderna på e. m. den 18 februari, särskilt efter mörkrets inbrott, syntes hava utfallit till vita gardets förmån, vilket sannolikt blivit förstärkt med ålänningar. På kvällen var stämningen i soldatrådet tydligen mycket nervös. Vid 10-tiden blev Åkermark i sitt rum uppsökt av herr Vorovsky och medlemmar av soldatrådet, vilka hotade med bombardemang av Mariehamn, såvida ej garantier inom två timmar gäves, att stadens invånare ej skulle lämna vita gardet bistånd. Åkermark anmodade emellertid Vorovsky att fortsätta försöken med en fredlig avveckling och erbjöd honom all den hjälp härför som från Åkermark kunde lämnas, och gick herr Vorovsky in härför.

Den 19 på f. m. avsände Åkermark kapten Ottosson till Eckerö för att för fartygschefen å Thor framlägga muntlig rapport om händelserna samt ånyo begära skyddstrupps avsändande för konsulatet, enär konsuln upprepade gånger anhållit därom och Åkermark själv ansåg förhållandena nu påkalla dylik, ävensom för att anmoda kommandörkapten Starek göra allt för att åstadkomma stillestånd från vita gardets sida.

Vid 6-tiden på eftermiddagen återvände kapten Ottosson till Mariehamn medförande en skrivelse från vita gardets stab, vari framställdes förslag om förhandlingarnas återupptagande. Skrivelsen var av följande lydelse: »Till kommandörkaptenen herr Åkermark. Det meddelande sta-

fetten från herr kommandörkapten Åkermark framfört har staben för »Vita gardet» vid sitt sammanträde den 18 februari 1918 beslutit med tacksamhet taga del av. Edert förslag, att upptaga förhandlingarna mellan ryska garnisonen på Åland och oss på basen av att svenska regeringen övertager garantier för att den ryska garnisonen på Åland överföres med vapen och utrustning av svenska regeringen till sitt eget land. Kvarlämnad rysk krigsmateriel ställes under svenska statens kontroll och får ej användas å någondera sidan i de nu pågående strider i Finland. Angående »Vita gardets» överföring förbehålla vi oss rättighet att närmare överenskomma med vår högste överbefälhavare general Mannerheim, och ifall våra trupper få order att överföras taga vi med tacksamhet emot Edert erbjudande. Vi hava i dag såväl till 'Verkställande kommittén' som till våra delegerade i Mariehamn avlåtit följande skrivelse: På grund av att den ryska militären erhållit förstärkning (Murtaja med 200 man) och båten närmat sig Mariehamn, ansågs överenskommelsen från den 16 februari från ryska sidan bruten och gavs befallning att övergå den första demarkationslinjen och intaga den andra Tingö—Åmnäs—Bamböle § 4 i vårt förslag till övenskommelse, vilket utfördes kl. 9 e. m. På grund av de från Degerby erhållna meddelanden, att den ryska militären ej mottagit det röda gardet och ej beväpnat detsamma, anser staben för undvikande av blodsutgjutelse och förhärjningar sig kunna återupptaga förhandlingarna med ryska militären på Åland angående Ålands evakuering. Staben garanterar, att enligt § 4 den inom demarkationslinjen befintliga ryska militären, ifall underhandlingarna fortsättas, kunna vidare befordras över Mariehamn eller Eckerö. Vita gardets stab. Stabschef J. Fabritius. På denna handling hade kommandörkapten Starck tecknat: «De delegerade, som överbringat skrivelsen, förbinda sig genomdriva, att skyddskåren går med på att borttransporteras *samtidigt* med ryssarna, men ej *före* dem. Starck.

Under förmiddagen den 19 syntes ryssarna hava avsevärt förbättrat sina ställningar och genom återtagande av Emkarby avskurit vita gardet från förbindelserna med Eckerö.

Åkermark hade på middagen satt sig i förbindelse med herr Vorovsky och anmodat honom att föreslå soldatrådet inkomma med förslag till uppgörelse. Ett sådant inkom även. Vita gardets representanter i Mariehamn utarbetade i sin ordning ett motförslag. Förhandlingar pågingo sedan hela eftermiddagen. Vid 8-tiden på kvällen hade soldatrådet och herr Vorovsky godkänt ett förslag till avtal om fredsslut. De vitas delegerade hade emellertid under förhandlingarna inlämnat en anmälan om att de, på grund av att de voro avskurna från förbindelsen med sin stab,

ej kunde såsom delegerade deltaga i överläggningarna och sålunda ej heller underskriva det uppgjorda förslaget till fredsavtal. Enär detsamma innehöll bestämmelser dels om ryssarnas partiella överförande till Åbo, dels om att vita gardet skulle å Eckerö avlämna sina vapen, ansåg sig Åkermark ej kunna tillstyrka detsamma med mindre regeringens medgivande härför erhöles. Sedan dylikt vid 12-tiden på natten anlänt, påtecknade Åkermark förslaget under angivande att villkoren syntes antagliga med viss reservation. Med detta förslag avreste därpå en parlamentär omkring kl. 12 på natten till vita gardets högkvarter.

De härom växlade telegrammen voro av följande lydelse:

Telegram från chefen å pansarbåten Thor till sjöministern emottaget den 19 febr. kl. 8.10 e. m.: »Åkermark meddelar, att stillestånd mellan vita gardet och ryska trupperna möjligen kan avslutas och striderna upphöra, om överföringen av de ryska trupperna får äga rum delvis över Sverige till rysk hamn, delvis till Åbo enligt ryska stabens fördelning. Han anhåller om svenska regeringens tillstånd att skriva under detta villkor. I avvaktan på svaret pågå striderna. — — — Starek.

Telegram från chefen å pansarbåten Thor till sjöministern emottaget den 19 febr. kl. 9.5 e. m.: »Haft besök nu av två äldre Ålandsbor, därav en medlem av Stockholmsdelegationen, vilka meddela: Ryssarna i dag gått till anfall, återtagit Godby, stora förluster. De hysa den uppfattningen, att enda räddningen är, att stark svensk truppstyrka landsättes på Eckerön, och att ultimatum riktas till ryska garnisonen. Anse knappast troligt, att öppet våld därefter behöver ifrågakomma. Ansett mig böra inrapportera detta. Telefonförbindelsen Mariehamn återknuten. Ottoson framme, förhandlingar pågå. Allt väl. Starek.

Telegram från sjöministern till chefen å pansarbåten Thor den 19 febr. 1918 kl. 11.20 e. m.: »På svenska fartyg kan transport av ryska trupper endast ske till Ryssland via Sverige, men om på annat sätt del av ryska styrkan bortføres från Åland, faller det utanför svenska regeringens handläggning. Svenskt ultimatum får ej avges, då Sverige medlar — — — Sjöministern».

Telegram från fartygschefen å Thor till kommandörkapten Åkermark den 20 febr. kl. 2 f. m.: »Regeringen godkänt förslaget om utrymmande delvis över Åbo, men ställer ej fartyg till förfogande därför, utan endast för den del av styrkan, som går över Sverige. Starek».

Den 20 februari på morgonen anlände en parlamentär från vita gardet till Mariehamn medförande tre skrivelser rörande fredsförhandlingarna, en till fartygschefen å Thor, en till kommandörkapten Åkermark och en till ryska militärens verkställande kommitté i Mariehamn. I den

förstnämnda av dessa skrivelser omnämnde stabschefen, kapten Fabritius, att vita gardet samma dag vid 5-tiden på morgonen mottagit det i kommandörkapten Åkermarks rapport senast omnämnda fredsförslaget, samt framhölls, att detsamma väsentligen avvek från det förslag, som förut i svenska regeringens namn gjorts vita gardet. »Enär vi» — fortsatte kapten Fabritius — »då denna skrivelse nådde oss, redan samtyckt till Edert förslag, hava vi meddelat verkställande kommittén, att vi på basen av det av Eder uppgjorda förslaget äro villiga att återupptaga underhandlingar med verkställande kommittén, dock med förbehåll, att våra delegerade i Mariehamn omedelbart frigivas och beredas tillfälle att delta i underhandlingarna. Vi bedja herr kommandörkaptenen förty förbindligast att understödja denna vår fordran.»

Verkställande kommittén besvarade vita gardets framställning med ett ultimatum, vid vars överlämnande meddelades, att dels till följd av tyska truppernas framryckning i Ryssland, dels det långa dröjsmålet med förhandlingarna stämningen bland garnisonens trupper var ytterligt upphetsad, varför soldatrådet ej längre kunde svara för ordningen bland dem och således brand och skövling hotade Mariehamn och Åland, om ej fredsslutet snarast komme till stånd. Svar fordrades inom tre timmar.

Kl. 9 f. m. hade Åkermark per telefon-talare med fartygschefen Å Thor och då ytterligare framhållit nödvändigheten av att trupp sändes till konsulatets skydd samt att soldatrådet ej hade något att däremot erinra.

Med anledning av ryssarnas ultimatum tillkallades dels den såsom parlamentar anlände vita gardisten, godsägaren Aminoff, dels en av vita gardets delegerade i Mariehamn, direktör Grönblom, mellan vilka och soldatrådets representanter samt herr Vorovsky förhandlingarna fördes.

Då man å ingendera sidan ville giva efter i fråga om vita gardets vapen och Åkermark, i brist på stödet av den flera gånger begärda skyddsvakten, ej kunde med maktspråk få ryssarna att ytterligare mildra villkoren om att vita gardet skulle lämna sina vapen, måste Åkermark, enär ett avgörande nu var nödvändigt att åvägabringa, om ej Mariehamn och Åland skulle utsättas för skövling, söka bringa fredsslutet till stånd. Kl. omkring 3 e. m. avsände Åkermark därför följande telegram: »Sjöministern, express. Får jag garantera såsom villkor för fredsslutet, att vita gardet bortföres från Åland av svenska fartyg, varvid deras egna vapen överlämnas till svenska myndigheter. Ryska soldatrådets ultimatum är detta. Om ej klart inom tre timmar svarar soldatrådet ej för ordningen. Jag tror, att saken kan ordnas såsom ovan utan blodsutgjutelse.»

Därefter meddelade Åkermark de närvarande, att för den händelse vita gardet ej ingick på de överlämnade villkoren för fredsslut, svenska regeringen ej längre ansåge sig skyldig ställa fartyg till vita gardets förfogande för bortföring från Åland till Finland.

Kl. omkring 4,30 e. m. avsändes till fartygschefen a Thor följande meddelande: »Preliminär fredsöverenskommelse träffad mellan vita gardet och ryssarna. — Åkermark.» Sedan från sjöministern omkring kl. 5,30 e. m. anlänt följande telegram: »Eder framställning om garanti bifalles. Sjöministern», ansåg sig Åkermark kunna skriftligen avgiva den förklaring om svenska regeringens villkor för lämnande av fartyg, som han enligt vad nyss nämnts, vid sammanträdet kl. 3 e. m. meddelat. De vitas delegerade begärde nämligen en sådan för att överbringa densamma jämte fredsvillkoren till vita gardets stab, enär de själva ej voro befullmäktigade fatta något beslut i frågan.

Härefter yttrar Åkermark i sin rapport följande: »Med anledning härav och på grund av *dels* det den 18 febr. anlända telegrammet angående tidigare framställd begäran om fartyg för vita gardets överförande till Finland och att den 20 febr. kl. 2 f. m. anlänt följande telegram: »Till Nystads skyddskår. Då Eder ställning synes ohållbar och utsikt till snar hjälp icke finnes, tillråder jag Eder på det livligaste att gå ombord å de svenska fartygen. Gripenberg», *dels* att från chefen å Thor samma dag kl. 8 f. m. per telefon meddelats, att vita gardet var villigt träffa avtal om utrymning, *dels* enligt min uppfattning om ställningen och förhållandena i övrigt utsikterna för vita gardets slutliga seger voro synnerligen små och fortsatta strider säkerligen endast skulle leda till att ryssarna och röda gardet skulle få övermakten på Åland med därav föranledda följder, *dels* såväl vita gardet som det stora flertalet av ryssarna önskade lämna Åland och Ålandsbefolkningen icke önskade något annat än att få återkomma till fredliga förhållanden, avfattade jag en skrivelse till vita gardet och dess delegerade, som av parlamentären medfördes till gardets chef.»

Denna skrivelse var av följande lydelse:

»Till vita gardet och dess delegerade. För den händelse vita gardet ej ingår på de den ²⁰/₂ kl. 5 f. m. överlämnade villkoren för fredsslut, anser sig den svenska regeringen ej längre skyldig ställa fartyg till vita gardets förfogande för bortföring från Åland till Finland. Då general Mannerheim önskar vita gardets överförande till Finland snarast möjligt och finska regeringens representant i Stockholm uppmanat vita gardet att gå ombord på de svenska fartygen, *då* vita gardet tillförsäkras att under full honnör med egna vapen lämna Åland och först ombord

å de svenska fartygen överlämna dem till svenska myndigheter och då genom ingående på fredsslutet ytterligare blodsutgjutelse och skadegörelse undvikas och fredliga förhållanden återställas å Åland samt då slutligen ryska soldatrådet ej längre kan svara för ordningen bland de ryska soldaterna, vädjar jag å svenska regeringens vägnar till vita gardets medlemmar att underteckna de uppställda fredsvillkoren. De göra därigenom sig själva och sitt fädernesland stora tjänster. Mariehamn den 20 februari 1918. Harald Åkermark. Kommendörkapten vid svenska flottan».

De delegerade för vita gardet och soldatrådets representanter jämte ryska och svenska regeringarnas ombud avreste därefter till vita gardets högkvarter i Harasby, där fredsförslaget diskuterades inom gardets stab med resultat att fredsfördraget kl. 12 på natten mellan den 20 och 21 febr. undertecknades av båda parterna i Godby gästgivaregård.

Fredsfördraget var av följande lydelse:

»Fördrag om avbrytande av krigshandlingarna å Åland. Mellan verkställande kommittén för ryska garnisonen å ön Åland och Finska sydvästra arméns stab (vita gardet) är följande fördrag avslutat: 1. Samtliga vita gardets till Åland anlända styrkor lämna omedelbart efter fredens avslutande ön över Eckerö och överföras genom svenska regeringens försorg med svenska hjälpmedel till Sverige. — 2. Vita gardet överlämnar före sin avresa alla i dess vård befintliga vapen, skolande därvid vapen och desslikes all egendom, som av gardet tagits från våra trupper och i våra anläggningar på ön Åland, samt vidare vapen av modeller, som förekomma i ryska armén, d. v. s. taget från ryska soldater i Finland, överlämnas till vår kommitté. Vita gardets egna vapen överlämnas till svenska regeringens befullmäktigade ombud för att överlämnas till Finlands regering efter avslutandet av inbördeskriget i Finland. Samtidigt överlämnar den rödagardesavdelning, som anlänt från Åbo, vapen till verkställande kommittén och föras ombord på en ångare för att återtransporteras till Åbo, allt under svensk kontroll. — 3. Alla, som arresterats eller tillfångatagits, såväl före börjandet av krigsoperationerna som även under desamma, ryssar såväl som vit- och rödgardister samt personer tillhörande ortsbefolkningen, skola omedelbart lössläppas samt varda befriade från framtida påföljd. — 4. Medlemmarna av vita gardet garanteras efter fredsslutet fullständig säkerhet och för överförandet till Eckerö lämnas eskort av ett blandat kommando av svenska och ryska trupper. — 5. Alla medlemmar av vita gardet, som dolt sig på öarna efter underskrivandet av fredsvillkoren, betraktas som marödörer och kunna tagas i förvar till dess ryssarna evakuerat Åland. —

6. Fragan om de tekniska villkoren för ryssarnas utrymmande av Ålandsöarna kommer att bedömas efter fredens avslutande av representanter för Ålandsbefolkningen, svenska regeringen och verkställande kommittén. Medlemmar av delegationen från verkställande kommittén och garnisonen på Åland den 7²⁶ februari 1918. Gusevskij. — Alinoff. — Blinoff. — Famin. — Pavloff. — Lerikoff. — Ryska regeringens kommissarie för Skandinavien Vorovsky. — J. Fabritius. — Edgar Grönblom. — Ovanstående överenskommelse anse vi antaglig, dock att avlämnandet av egen beväpning ej göres förr än efter ankomsten till Eckerö till svensk myndighet samt att övriga vapen avlämnas efter den svenska eskortens ankomst. Upplysningsvis meddelas, att evakueringen av Åland av de ryska trupperna är avsedd att taga sin början omedelbart efter fredsslutets undertecknande. — Harald Åkermark, kommandörkapten. — H. Elliot, kapten.

Sedermera har på handlingen tecknats: I det vi här framlägga villkoren för avslutande av fred på Ålandsöarna, vilka denna dag överlämnats av oss till ombud för vitagardets stab, anse vi nödigt tillfoga följande: 1. Omedelbart efter undertecknande av fredsvillkoren skall röda gardet föras ombord på en angare, och ej medgivas lämna denna före avfärden till Åbo, vilken skall äga rum så fort angaren blivit lastad och färdig för avresa. — 2. Samtidigt väljes en kommitté av ombud för Ålandsbefolkningen och verkställande kommittén under medverkan av representanter för svenska regeringen för att utarbeta villkor, terminer och medel för evakuering av ryska trupper och anstalter. — 3. Verkställande kommittén garanterar fullt skydd åt ortsbefolkningen och vidtager åtgärder för att förhindra varje som helst övergrepp på den fredliga befolkningen från ryska truppens eller andras sida. — Ovan anförda villkor tillstyrkas av oss med följande tillägg: 4. Verkställande kommittén garanterar att medlemmar av röda gardet hållas under bevakning i Jomala, intill dess de skola föras till Åbo. — 5. Alla medlemmar av röda gardet, som efter fredsfördragets undertecknande gömma sig på ön betraktas som marodörer och tagas under bevakning intill dess ryssarna evakuera Åland. — Harald Åkermark, kommandörkapten vid flottan. — H. Elliot, kapten vid flottan. — Alla ovan anförda 5 punkter godkännas av oss: Strazden. — Tamin. — Alinoff. — Pavloff.»

Sedermera sammanträdde den 21 februari kl. 12 middagen under kommandörkapten Starcks ledning i societetshuset i Mariehamn delegerade för Ålands befolkning och ryska garnisonen på Åland samt ombud för ryska och svenska regeringarna för närmare uppgörelse angående Ålands

evakuering av ryssarna, vilket utan större meningsskiljaktigheter resulterade uti, att slutlig uppgörelse kom till stånd.

Vid 10-tiden på aftonen samma dag anlände 1 officer och 24 man såsom skyddstrupp till svenska konsulatet.

Uppgörelsen var av denna lydelse:

«Överenskommele emellan representanter för den Åländska befolkningen och representanter för den på Åland förlagda ryska militären, träffad i Mariehamn den 21 februari 1918 under förmedling av representanter för den svenska regeringen. — § 1. Avsikten med föreliggande uppgörelse är att åstadkomma Ålands fullständiga utrymmande av ryska trupper, samt att överlämna ögruppens försvar åt Ålands befolkning. — De delegerade besluta anmoda svenska regeringen att inverka på den finska regeringen i syfte att denna lämnar Ålandsöarna utanför de nu i Finland pågående krigsoperationerna. — § 2. Alla politiska och internationella frågor lämnas utanför uppgörelsen, vilken ej får betraktas såsom bindande vid den framtida uppgörelsen mellan Rysslands och Finlands regeringar. — § 3. Ryska statens på Ålandsöarna kvarvarande egendom, såsom byggnader, försvarsverk, krigsmateriel och förråd, får ej på något sätt beslagtagas, rekvireras eller förstöras, utan förblir ryska statens egendom till dess slutlig överenskommelse därom ernåtts mellan Rysslands och Finlands regeringar. — § 4. All kvarlämnad rysk egendom överlämnas i de lokala administrativa myndigheternas vård, och fem ryska kommissarier kvarstanna på öarna för att jämte svenska konsuln i Mariehamn och den i § 8 omnämnda svenska kommissarien övervaka egendomen. — § 5. De ryska trupperna på Åland överföras delvis medelst ryska transportmedel till Åbo. Beträffande evakueringen av övriga trupper göres framställning till svenska regeringen att desamma med vapen och utrustning genom dennas försorg överföras till Sverige för att därefter så snart ske kan vidare befordras till Ryssland, utan att under vistelsen i Sverige interneras. — Fördelningen av de ryska trupperna verkställles av ryska verkställande kommittén enligt ryska statens anvisningar. — Ryska garnisonen evakueras inom fem veckor efter denna överenskommelses undertecknande, med reservation för force majeure. Manskap, som erfordras för demontering av materiel och bortförande av förråd, får efter överenskommelse med den i § 8 nämnda svenska kommissarien kvarstanna under erforderlig tid. Kvarlämnad rysk egendom må efter evakueringen av ryska myndigheter bortföras. — § 6. Av politiska skäl eller i samband med krigshändelserna häktade eller tillfångatagna personer skola omedelbart efter detta fördrags undertecknande frigivas. — Amnesti garanteras för alla på Åland varande, i inbördeskriget

invecklade personer, och repressalier av något som helst slag fa ej förekomma. — § 7. Av ryska militären på Åland beslagtagna fast egendom tillhörande lokala myndigheter eller enskilda personer, skall omedelbart återställas. De lokala myndigheterna ataga sig att efter vanlig rekvisition förskaffa den ryska militären tillräcklig inkvartering under den tid evakueringen pågår. — De åländska delegerade förbehålla sig rätten till ersättningskrav för varor m. m., som beslagtogs sedan den tid, då ryska regeringen erkände Finlands självständighet. Verkställande rådet godkänner denna princip med reservation för prövning av de olika beslagens laglighet. — § 8. De delegerade uttrycka sin önskan att svenska regeringen måtte bemyndiga svenska konsulu i Mariehamn att upptaga och till densamma förmedla eventuella framställningar i frågor berörande denna överenskommelse, samt att den måtte utse en svensk militärkommisarie att därvid biträda honom. — Ort och tid förutskrivna. — För den Åländska befolkningen: Arthur Ekman. — Johan Jansson. — Valter Johansson. — Torsten Ruthberg. — Carl Björkman. — För den på Åland förlagda ryska militären: K. Famin. — Kp. Strazden. — M. Alinoff. — D. Pavloff. — I egenskap av svenska regeringens vid förhandlingarna närvarande ombud anse vi oss för vår del böra uttala, att vi finna ovanstående överenskommelse antaglig, och hemställa vi vördsamt att svenska regeringen måtte påtaga sig de i överenskommelsen nämnda förpliktelser, om vilka i särskild skrivelse kommer att göras framställning. — Ort och tid som ovan. G. Starek, kommendörkapten. — Harald Akermark, kommendörkapten. — H. Elliot, kapten.»

Den 22 februari beslöt Kungl. Maj:t på chefens för lantförsvarsdepartementet föredragning särskilda propositioner till riksdagen med begäran om dels tillstånd att »i och för utförande av bevakningstjänst på Åland» använda värnpliktigt manskap utom rikets gränser, dels ock anslag av därför erforderliga medel. Vid bordläggningen i kamrarna yttrade i Första kammaren ministern för utrikes ärendena excellensen Hellner: »Det är för kammaren väl bekant, att det under den sista veckan på Åland pågått underhandlingar mellan de där varande ryska trupperna, en där varande finsk skyddskår samt den åländska befolkningen med syftemål att förmå båda de stridande parternas truppstyrkor att evakuera ön och hålla den fri från följderna av krigiska sammandrabbningar mellan dem. Det har under dessa förhandlingar ifrågasatts, att Sverige skulle till Ålandsöarna överföra vaktmanskap, vars uppgift skulle vara att skydda öarnas befolkning samt övervaka den där befintliga ryska statsegendomen och sörja för att den icke blir förskingrad. Det är för uppfyllande av detta önskemål, som regeringen begärt den fullmakt, som i

propositionen avses.» I Andra kammaren uttalade statsministern excellensen Edén, bland annat: »De två senast avlämnade propositionerna bero på inkomna underrättelser angående de överenskommelser som numera föreligga emellan de stridande parterna på Åland. Dessa överenskommelser förutsätta, såvitt de av oss äro kända, att en viss styrka av svenskt bevakningsmanskap bör kunna hållas tillgänglig dels för att kontrollera själva ögruppens evakuering av båda de stridande parterna, dels också för vissa andra ändamål till öbefolkningens skydd.»

Sedan riksdagen den 23 februari bifallit vad i propositionerna föreslagits, förordnade Kungl. Maj:t sistnämnda dag, att ett detachement bestående av stab m. m. samt en bataljon av Göta livgarde, en kulsprutepluton ur samma regemente och en reducerad fälttelegrafavdelning, skulle ställas på krigsfot samt organiseras för att överföras till Åland och därstädes i enlighet med träffade överenskommelser utföra nödig kontroll och bevakning under Ålandsöarnas evakuering av där befintliga ryska och finska stridskrafter ävensom i samband därmed lämna Ålands befolkning skydd mot övergrepp, allt i enlighet med föreskrifter, som i kommandoväg varda meddelade».

Detachementet skulle användas endast under evakueringen. Det framgår också av följande telegram, växlade mellan sjöministern och högste befälhavaren för kustflottan, varvid bör erinras, att sjöministern förut — på hemställan av fartygschefen å Thor kommandörkapten Starek om översändande av bevapning för en lokal skyddsstyrka på förslagsvis 500 man till ålandsbefolkningens eget värn mot maroderande band från fastlandet — i det ovan intagna telegrammet till Starek den 18 februari kl. 9.45 f. m. meddelat: »Edert förslag om vapen till lokal skyddsvakt accepteras».

1) Den 23 febr. kl. 5.20 f. m.: »Starek meddelar: Svensk militärtrupp under evakueringens genomförande oundgängligen nödvändig. Meddelat ryssarna, att sådan kommer. Ingen protest från deras sida. Överenskommelsen förutsätter, att Ålands försvar efter evakueringen lämnas åt lokal skyddsvakt. Vapen och instruktörer för denna behövlige».

2) Den 25 febr. kl. 12.10 e. m.: »Starek anser, att de utlovade vapnen för ålandsbefolkningen äro behöfliga jämte instruktörer inom 14 dagar för att en skyddskår skall kunna komma till stand till tidpunkten för evakueringen. Jag instämmer häri, men anser, att antalet gevär måtte ökas till minst 750 med hänsyn till trycket norrifrån, som med stor sannolikhet kommer att föranleda en invasion från öster».

3) Den 25 febr. kl. 5 e. m.: »Tillse, att regeringen ej oavvisligt förbindes att sända Ålandsbefolkningen vapen och instruktörer. Genom

svenskt manskap kan saken eventuellt ordnas efter evakueringen. Sjöministern».

Samma dag undertecknades i Mariehamn och infördes sedermera i ortstidningen — såsom ett handlingarna bilagt exemplar av tidningen Åland utvisar — följande kungörelse:

»Sedan Sveriges regering utfäst sig att förse Ålands befolkning med nödig beväpning till självförsvaret emot de i Finland opererande röda ligorna eller vem annan som helst, vilken i fientlig avsikt önskar landstiga på de åländska öarna, få undertecknade kommitterade, som med härvarande ryska militärmyndigheter överenskommit om öarnas evakuering på ryska trupper, härmed anmoda befolkningen att vid den skeende mobiliseringen av åländska skyddskårer villigt och noggrannt uti det gemensamma försvarets intresse underkasta sig de bestämmelser, som i sådant avseende av de lokala myndigheterna eller dessas instruktörer komma att bliva utfärdade. Mariehamn den 25 febr. 1918.» (Underskrifter).

Frågan kom emellertid sedermera i ett annat läge.

I sammanhang härmed torde böra omnämnas även två andra i tidningen Åland införda kungörelser, så lydande:

1) »Till Ålands befolkning. Svenska trupper hava under mitt befäl anlant till Åland med uppgift bl. a. att skydda befolkningen för övergrepp av vem det vara må, vilket härmed varder meddelat. Mariehamn den 4 mars 1918. Gustaf Ros. Chef för Ålandsdetachmentet. (Kontrasignerat) Ivar Holmqvist.»

2) »Till Ålands befolkning. Enligt överenskommelse med Finlands regering komma vi till Eder såsom Edra vänner och allierade. Vi stanna här endast en kort tid för att skydda Eder mot Röda gardet och andra fiender till Finlands frihet och säkerhet. Giv oss därför Edert fulla förtroende. Amiralen för Tyska eskadern». (Tidningen Åland för den 9 mars.)

Det är beklagligt, att en sådan hänvisning till träffad överenskommelse med Finlands regering icke kunnat inflyta i den av överstelöjtnant Ros utfärdade kungörelsen.

Den 23 februari gick vita gardet ombord på de svenska fartygen för att överföras till Sverige och därifrån till norra Finland. Avfärden skedde den 24 februari kl. 6,30 f. m. Vita gardets styrka var då 469 man. Angående antalet och beskaffenheten av de vapen, vita gardet därvid måst lämna ifrån sig upplyser ett telegram till sjöministern från högste befälhavaren för kustflottan samma dag kl. 6,55 e. m. följande: »Vita gardet deponerat 36 gevär av rysk, 192 av japansk, 2 av svensk

modell samt 62 gevär av olika konstruktioner jämte en kulspruta och 76 bajonetter. Protest är avgiven från rysk sida beträffande gevären av rysk modell, varför dessa eventuellt komma att till ryssarna överlämnas».

Den 25 febr. meddelade kommandörkapten Starck kl. 5,10 e. m.: »Beväpnade rödgardister landsatta i Degerby. Murtaja och Baltic på väg till Lumparfjärden med ytterligare styrkor rödgardister». Senare på dagen kl. 6,15 e. m. ingick till sjöministern från högste befälhavaren för kustflottan följande telegram: »Med anledning av ankomsten av nya rödgardister hava åtgärder vidtagits. Det är möjligt, att våld måste komma att användas». Sjöministerns svar, avsänt kl. 8,17 e. m. lydte: »Uppmana i första hand soldatrådets verkställande kommitté att fullgöra sina enligt tillägget till fredsslutet punkt 3 angivna skyldigheter att icke tillåta våldsdåd mot den fredliga befolkningen. Sjöministern». Den 26 växlades mellan sjöministern och högste befälhavaren för kustflottan följande telegram: Till sjöministern ank. kl. 12,15 e. m.: »Hittills lugnt, men Starck meddelar, att Murtaja och Baltic ingått på Lumparfjärden och att 700 man rödgardister och ryssar börjat nedgå på isen. Soldatrådet meddelar, att en del skola kvarstanna på fartygen och en del inkvarteras i husen vid stranden. Detachmentet i Mariehamn har i natt förstärkts». Till sjöministern, ank. kl. 7 e. m.: »Starck meddelar: Uppgörelse med röda gardet träffad. Hitkomst på uppdrag av regeringen i Helsingfors för att tillvarata ålandsfinnarnas intressen. Avreser i övermorgon på villkor att två kommissarier må kvarlämnas för att få taga del av ingångna överenskommelser. Förbundet sig att ej gå i land beväpnade, att ej lämna området närmast Norrvik. Kan anses fastslaget, att soldatrådet saknar all kontroll över de röda». Den 27 på f. m. mottog kommandörkapten Starck röda gardets delegerade och lämnade dem en skriftlig framställning rörande ändamålet med den svenska expeditionen. De förklarade sig protestera mot Sveriges ingripande samt komme att från Åbo översända tvenne kommissarier för att »på finska regeringens vägnar deltaga i ögruppens styrelse». Som svar meddelades, att »protesten lämnades utan avseende, och att kommissarierna ej komme att emottagas, varjämte en varning tillfogades mot ytterligare transporter till Åland, då dessa komme att vid stranden emottagas av väpnad svensk trupp». På e. m. samma dag den 27 telegraferades: Till sjöministern, ank. kl. 5,17 e. m.: »Lugnt hittills. Starck meddelar dock, att våldshandlingar icke uteslutna från röda gardets sida. Åtgärder vidtagna för att möta desamma. Då soldatrådet förklarat sig icke hava någon makt över de röda, har hela kustartilleridetachmentet förlagts till Mariehamn». Den

28 febr.: Till sjöministern, ank. kl. 12,15 e. m.: »Baltic med rödgardister har avgått från Åland. — — —.»

Enligt uppgift i kommandörkapten Starcks rapport medfördes därvid även ryska trupper.

Beträffande ryssarnas avlägsnande från Åland förekomma, bland annat, följande telegram:

1) Till sjöministern från H B K ankom den 25 februari kl. 9.20 f. m.: »Soldatrådet anhållit, att svenska regeringen ville garantera, att de till Sverige överförda ryssarna bliva transporterade till hemlandet — — —.»

2) Till H B K från sjöministern, avg. den 25 februari kl. 10.45 e. m.: »Svenska regeringen skall så fort ske kan via Sverige verkställa de ryska soldaternas transport till hemlandet».

3) Till sjöministern från H B K — avseende till sin förra del ankomsten till Åland av det förut omnämnda Ålandsdetachmentet under befäl av överstelöjtnant Ros — ank. den 25 februari kl. 1.5 e. m.: »Debarkering verkställd. Transportfartygen blevo i går vid angöringen beskjutna med några skott på 25,000 meters avstånd. Nedslagen halvvägs. Förfrågan förut ingått om svenska fartyg nalkades Mariehamn. Våra posteringar hava i natt ofredats av grupper kringstrykande ryssar, som även misshandlat invånarna. Jag har avgivit allvarlig protest beträffande båda fallen. Ingen anledning till komplikationer».

4) Till sjöministern från H B K ank. den 26 februari kl. 1.50 f. m.: »Evakueringen synes komma att gå snabbt. Börjar i morgon. De flesta över Åbo enligt uppgift till Petrograd eller Moskva. Marinkommandot möjligen till Helsingfors. Polacker m. fl. via Sverige till respektive hemland — — —.»

5) Till sjöministern från fartygschefen å Thor ank. den 27 februari kl. 12.15 e. m.: »Över Sverige komma i huvudsak endast att gå ester, letter, polacker och ukrainare, sammanlagd styrka 300 man — — —.»

6) Till sjöministern från H B K ank. den 28 februari kl. 12.15 e. m.: »Ryska trupperna på Åland kunna knappast anses stridsdugliga.»

7) Till H B K från sjöministern avg. den 28 februari: »Tyskarna väntas till Åland den 2 mars.»

8) Till H B K från sjöministern den 1 mars kl. 2.20 e. m.: »Ha ryssarna börjat lämna Åland, kan Ni påskynda avfärden? — — —.»

9) Till sjöministern från H B K ank. den 2 mars kl. 10.50 f. m.: »En del ryssar hava avrest, svårt att påskynda avresan mer än som göres.»

10) Till sjöministern från H B K ank. den 3 mars kl. 1.25 e. m.: »— — — Rykten om tyskarnas ankomst synes hava påskyndat ryssarnas evakuering ostvart — — —.»

11) Till H B K från kommandoexpeditionen avg. den 4 mars kl. 5.40 e. m.: »Meddela antalet kvarvarande röda gardister och ryssar jämte sättet för de avgångnes bortförande — — —.»

12) Till sjöministern från kapten Elliot ank. den 5 mars kl. 8 f. m.: »Inga organiserade rödgardister finnas för närvarande på Åland. Ungefär 500 storryssar avses sändas i övermorgon med Baltic till Åbo, vilken båt förväntas ankomma därifrån med invalider i morgon. För omkring 200 polacker, ester med flera behöves lägenhet från Eckerö för transport över Sverige till respektive hemland — — —.»

13) Till sjöministern från kapten Elliot ank. den 7 mars kl. 7.25 e. m. »Tyskarna beslagtagit Baltic i dag på middagen, sedan resan fördröjts. De avvärpa ryssarna och sätta dem under bevakning. Allt försiggår med största lugn utan motstånd. Tyskarna förklara sig kunna överföra storryssarna till Libau för vidare befordran till Ryssland. Anhålls att fartyg och personal snarast ställs till förfogande för transport av 250 polacker m. fl. — — —.»

14) Till H. B. K. från sjöministern avg. den 7 mars kl. 8.30 e. m.: »Fartyg avgå härifrån i morgon för begärd transport av polacker m. m. Meddela Elliot.»

15) Till sjöministern från H. B. K. ank. den 8 mars kl. 9.15 e. m.: »Samtliga ryssar nu avvärpnade. Tysk trupp verkställde utan strid avvärpningen dels vid Frebbenby och Jomala, dels vid beslagtalandet av Baltic vid Norrviken. I Jomala avlämnade vapnen på begäran av tyskar och ryssar omhändertagna av svensk trupp. I Mariehamn och i Degerby kvarvarande ryssar hava sedermera frivilligt till svensk trupp avlämnat sina vapen. Baltic har i eftermiddag avgått från Norrviken med tysk besättning. Destination obekant.»

16) Till sjöministern från H. B. K. ank. den 10 mars kl. »Från C. Å. D. (chefen för Ålandsdetachmentet) ankom under gårdagen följande meddelande och instämmer jag i däri uttalade åsikter till H. B. K.: De å Åland befintliga ryska trupperna med undantag av enskilda individer hava i dag samlats till Eckerö för att föras ombord å transportfartyg. Detachmentet har alltså löst sin uppgift att utföra kontroll och bevakning under denna del av evakueringen. Ålands befolkning torde f. n. behöva skydd endast mot från öster möjligen kommande rödgardistband. Detachmentets återstående uppgift att bevaka ryssarnas kvarlämnade förråd m. m. hava de tyska trupperna delvis övertagit, i det

att de tillsvidare svara för bevakningen av de ryska förråd m. m., som ligga inom åt tyskarna upplåtna områden av Åland. Härigenom äro tillfälligtvis vissa delar av detachementet disponibla för den händelse det skulle anses lämpligt att taga dem i anspråk för nya uppgifter — — —. Befolkningen inom de skärgårdssocknar, som ligga öster om Kumlinge och Brändö, där svenska posteringar nu befinna sig, är enligt egen utsago i trängande behov av skydd mot befarade härjningar av rödgardister. Omkring 100 vitgardister från Finlands fastland hava samlats å Vårdö, där de av tyskarna vapenövas — — —. Min uppfattning är alltså, att antingen nya uppgifter böra givas detachementet eller detsamma hemkallas -- — —.»

Den 2 mars offentliggjordes i tidningarna följande meddelande:

»I dag har från general Mannerheim anlant följande telegram med anhållan om dess offentliggörande i Sveriges press:

Chefen för Nystads skyddskår ställes av mig inför krigsrätt, emedan han mot min kategoriska order kapitulerat och utrymt Åland.»

I detta mål har, enligt meddelande i Vasabladet för den 21 mars, den finska Överkrigsdomstolen avkunnat följande utslag:

»Överkrigsdomstolen har tagit förevarande mål under slutlig prövning samt finner det såväl genom svaranden kapten Johan Christian Fabritius egen berättelse som ock ur de i målet avhörda vittnenas och personernas utsago ävensom ur till överkrigsdomstolen inlämnade handlingar framgå: att — — ehuru till överbefälhavaren Baron Mannerheim avlåtits en telegrafisk anhållan om rätt för skyddskåren att lämna Åland efter det den föreslagna evakueringen av de ryska trupperna skulle ägt rum, kapten Fabritius icke avvaktat ett direkt medgivande härtill från överbefälhavaren utan i stället den 20 februari på kvällen undertecknat en skriftlig överenskommelse med representanter för de på Åland stående ryska trupperna, varigenom kapten Fabritius förband sig icke allenast att utleverera de vapen och den egendom, som tagits av fienden, ävensom de vapen och den ammunition, som tillhörde skyddskåren, samt att överlämna denna egendom dels åt ryska militären, dels åt en av svenska regeringen till Åland översänd truppvavdelning, utan ock att omedelbart lämna Åland för att å av svenska regeringen till disposition ställda fartyg överföras till Sverige och därifrån befordras till hemlandet; att förslaget till denna överenskommelse av svenska regeringens representanter å ryssarnas vägnar blivit framställt i form av ett ultimatum, varå svar infordrades ännu samma kväll under förklaring att, därest de framställda villkoren icke skulle antagas, transport av skyddskåren från Åland icke

vidare kunde ifrågakomma; samt att kaptenen Fabritius, som själv icke närvarit under de förberedande underhandlingarna med de ryska truppernas och den svenska regeringens representanter, underskrivit överenskommelsen huvudsakligen av orsak, att varken han eller någon annan av skyddskårens ledare fått del av överbefälhavarens och finska legationens i Stockholm för skyddskåren avsedda telegram, innehållande dels uppmaning att fortsätta striden dels att själv bestämma sitt handlingsätt, utan tvärtom av svenska regeringens representanter bibringats den bestämda uppfattning, att överbefälhavaren önskade skyddskårens överföring till Sverige snarast möjligt för att senare förenas med övriga finska trupper och att legationen i Stockholm på det livligaste tillrådde ett accepterande av det svenska erbjudandet att överföra skyddskåren, varförutom till kapten Fabritius beslut att underteckna ovannämnda överenskommelse jämväl bidragit. att truppernas militära läge på ön i hög grad försämrats under tiden för underhandlingarnas bedrivande, då rysarna under denna tid icke allenast lärt känna skyddskårens verkliga styrka och ställning utan därtill själva erhållit förstärkningar från Åbo, under det skyddskåren förvägrats rätt att avsända meddelanden angående ställningen samt anhållan om hjälp och slutligen ställts inför utsikten att icke vidare kunna lämna Åland. Med fästat avseende å ovan anförda omständigheter finner överkrigsdomstolen, att kaptenen Fabritius kunde anse sig icke hava vidare utsikter att erhålla hjälp eller att slå sig igenom och sålunda icke förbrutit sig emot bestämningarna uti § 63 i strafflagen för finska militären av den 16 juli 1886, varför överkrigsdomstolen finner rättvist befria honom från ansvar för de handlingar, som lagts honom till last.»

Den ifrågavarande expeditionen till Åland avsåg från början endast »avhämtande av de svenska undersåtar och ålänningar, vilka på grund av där rådande förhållanden önskade bliva överförda till Sverige», men fick sedan ett annat syfte. Kommendörkapten Starck yttrar därom i sin rapport till Konungen den 3 mars 1918: »Efter hjälpexpeditionens ankomst till Eckerö utvidgades i väsentlig grad dess uppgift, och denna kom först att omfatta förmedlandet av Ålands evakuering från ryska trupper på fredlig väg, slutligen även att vara ett uttryck för svenska regeringens åtagna garanti för Ålandsbefolkningens trygghet».

Det *humanitära syfte*, som låg till grund för de vidtagna åtgärderna, är värt allt erkännande. Därom råder ingen meningsskiljaktighet.

Vad det *uppnådda resultatet* beträffar, så är detsamma givetvis ur synpunkten av *den Åländska befolkningens intressen* tillfredsställande så till vida, att Åland efter fredsöverenskommelsens träffande förskonats

från att indragas i striden mellan de finska skyddstrupperna och röda gardet. Att ett sådant resultat kunnat uppnås är enbart glädjande och har också av Sveriges befolkning mottagits med enhälligt gillande. Det torde icke heller kunna förnekas, att det varit till direkt gagn för Finland i dess frihetskamp, då därigenom omsorgen om Ålandsöarnas rensning från de röda upprorselementen avlyftats från den finska krigsledningen och under densamma stående trupper.

Icke desto mindre giver *det sätt, på vilket företaget utförts*, anledning till synnerligen allvarliga anmärkningar.

I sådant hänseende må särskilt framhållas:

att företagens utvidgande från att vara en hjälpexpedition för flyktingar, som önskade undan de utbrutna oroligheterna rädda sig bort från ögruppen, till att bliva en väpnad, om ock fredlig intervention i en främmande stat för avlägsnande från viss del av dess territorium av stridande trupper, tillhörande såväl denna stat själv som annan främmande stat, vidtagits utan något därom av Kungl. Maj:t i statsrådet fattat beslut;

*samt att, efter det underhandlingar för medling mellan de stridande parterna upptagits och därvid den svenske underhandlaren, till följd av frånvaron av begärt militärt stöd, nödgats falla undan för de ökade anspråk, som under förhandlingarna framstälts från den ryska militärens sida, sjöministern — trots att han i telegram den 19 februari kl. 11:20 e. m. med anledning av då ifrågasatt ultimatum till ryssarna förklarar, att svenskt ultimatum ej finge avgivas, då Sverige medlade — likväl sedermera medgivit, att ett sådant ultimatum riktades till skyddskåren, i det att han i telegram den 20 februari kl. 4:55 e. m. bifallit av kommandörkapten Åkermark gjort framställning att få såsom villkor för fredsslutet — och därmed för svenska regeringens medverkan till skyddskårens bortförande från Åland — uppställa ryssarnas såsom ultimatum framställda fordran, att *vita gardet vid bortförandet från Åland skulle överlämna sina egna vapen till svenska myndigheter.**

Till följd av *det sätt, på vilket medlingen sålunda upptagits och fullföljts* finner jag skäl framställa anmärkning mot dels statsrådet och chefen för utrikesärendena excellensen *Hellner*, som med Petrogradregeringens ombud herr Vorovsky först träffat avtal om åtgärder för Ålandsögruppens pacifiering och å svenska regeringens vägnar utfäst sig att ställa fartvg till förfogande för de ryska truppersnas överförande till Ryssland, dels ock statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet friherre *Palmstierna*, som meddelat cheferna för den av Kungl. Maj:t den 13 februari beslutade hjälpexpeditionen till Åland de förändrade förhållningsorder, som ledde till företagens utvidgning från deras sida i det

mellan excellensen Hellner och herr Vorovsky avtalade syftet, samt därefter genom sina åtgöranden under förhandlingarna väsentligen bidragit därtill, att den överenskommelse mellan de finska och ryska stridskrafterna, som den 20 februari på kvällen träffades, blev för den finska skyddskåren avsevärt oförmånligare än för de ryska trupperna.

Jämte det att oförmälda ledamöter av statsrådet i dessa hänseenden visat en hög grad av ovarsamhet och bristande skicklighet vid utövningen av sina ämbeten, måste jämväl läggas dem till last, att de genom sina åtgöranden äventyrat det goda och vänskapliga förhållande till det för sin nyvunna frihet och för den lagliga ordningens upprätthållande inom egna gränser kämpande Finland, som vårt folk känner ett djupt behov av att se förverkligat och som är ett nödvändigt villkor för såväl Sveriges rikes som Finlands sannskyldiga nytta och framtida välfärd. Jämväl härutinnan nödgas jag sålunda framställa anmärkning mot excellensen Hellner och friherre Palmstierna.

Jag anser i följd härav, att utskottet bort, jämlikt § 107 regeringsformen, hos riksdagen hemställa om skrivelse till konungen med begäran, att han ville ur statsrådet och ifrån ämbetet skilja ifrågavarande bägge statsråd.

IV.

av herrar *Clason, Bellinder, K. J. Ekman, von Geijer, greve Alexander Hamilton, Boberg, Räf, Hildebrand* och *Olsson* i Broberg, som anfört:

(Protokoll i utrikesdepartementsärenden den 5 mars 1918, nr 5 och 6. Närvarande: statsrådets samtliga ledamöter.)

Sedan utskottet anhållit att utbekomma de protokoll i statsråd, särskilda protokoll eller protokoll i kommandomål, som må hava förts med anledning av till svenska regeringen från ombud för finska regeringen gjorda framställningar angående understöd genom vapen, transitering, export eller annorledes för utförande av Finlands frihetskamp, blev till utskottet överlämnat statsrådsprotokoll över utrikes ärenden för den 5 mars 1918.

Av detta protokoll jämte därtill hörande handlingar framgår följande.

Den 18 februari ingav Finlands chargé d'affaires statsrådet Gripenberg följande framställning till ministern för utrikes ärendena:

Eders excellens:

Under upprepade samtal med Eders Excellens har mig beretts tillfälle att till Kungl. Regeringens kännedom bringa det ytterliga nödläge, vari vidsträckta delar av Finland nu befinna sig, och de fruktansvärda öden, som redan drabbat och med absolut visshet ännu vänta så många av mina landsmän. Jag har för Eders Excellens framhållit de finländska skyddskårernas bristfälliga utrustning och hurusom de haft att kämpa emot väl beväpnade motståndare, rikligt försedda med artilleri, kulsprutor, pansarautomobiler och pansartåg. Jag har betonat vikten av att de finländska regeringstrupperna skyndsammast erhöile vapen och ammunition i tillräckliga mängder och, under framhållande av hurusom varje dags dröjsmål i detta avseende medförde den yttersta fara, hos Eders Excellens förfrågat mig om möjligheten för Finlands Regering att ur svenska statens förråd inköpa krigsmateriel. Jag har för Eders Excellens framhållit nödvändigheten för min Regering att få ur Riket utföra och därigenom transitera vapen och ammunition. Slutligen har jag på order av Finlands Regering till Kungl. Regeringen framfört en framhållan om väpnad intervention i Finland till skydd icke endast för otaliga finländska, svenske och utländske medborgares liv och egendom, utan även för de dyrbara kulturella värden, som nu hotas av förintelse.

Det har för mig varit en stor glädje att av Eders Excellens mottaga upprepade försäkringar om den sympati, varmed Eders Excellens omfattar Finlands folk i dess kamp på liv och död mot främmande soldathorder och inhemska rebeller. Jag har heller icke underlåtit att till min regering framföra dessa för densamma så dyrbara uttryck av deltagande liksom att inberätta de åtgärder Kungl. Regeringen vidtagit för att underlätta de finländska regeringstruppernas svåra uppgift. Jag behöver icke ånyo framhålla för Eders Excellens den tacksamhet min regering härför erfar, men å andra sidan anser jag mig skyldig för Eders Excellens betona, att Finlands folk icke är hjälpt därmed.

Av de samtal jag fört med Eders Excellens och Hans Excellens Statsministern rörande möjligheten för Finlands Regering att inköpa vapen och ammunition ur svenska statens förråd samt att ur Sverige utföra och genom riket transitera krigsmateriel, har jag nödgats draga den bestämda slutsatsen, att Kungl. Regeringen icke kunde ställa i utsikt bifall därtill. Min begäran om väpnad intervention besvarades av Kungl. Regeringen med en förklaring, att Kungl. Regeringen vore villig medla i det i Finland pågående kriget, vilken förklaring jag genast översände till min regering. Nu har svar ingått, att Finlands regering anser all medling omöjlig. Den uppskattar till fullo de ädla och humanitära synpunkter, som varit bestämmande för Kungl. Regeringen, men den nödgas avböja medling av främst principiella, men även tekniska skäl. Den kamp, som nu utkämpas i Finland, är nämligen icke en klasstrid i egentlig mening, den representerar icke en brytning emellan olika sociala eller politiska åskådningar, utan en sammanstötning mellan å ena sidan den lagbundna samhällsordningens, det parlamentariska statsskickets och det lugna framåtskridandets representanter samt å andra sidan den rena terroristiska anarkin. Även om det icke kunde förnekas, att i de finländska upprorsmännens led förekomme övertygade idealister, så läser dock varje objektiv iakttagare nödgas intyga, att dessa varken kunna behärska eller ens nämnvärt influera den anarkistiska rörelsen inom landet eller de odisci-

plinerade ryska soldathorder, som göra gemensam sak med denna. Finlands Regering kan icke ett ögonblick vara betänkt på att erkänna förbrytarligor, som våldfört sig å all gudomlig och mänsklig rätt, som en krigförande part, med vilken underhandlingar vore möjliga. Av allra största betydelse är även den omständigheten, att den finländska regeringens motståndare, såsom det numera visat sig, sakna en av dem själva allmänt erkänd organiserad enhetlig ledning, varför av rent tekniska skäl det reella värdet av förhandlingar med dessa bleve till ytterlighet osäkert.

Av dessa grunder har Finlands Regering icke funnit det möjligt ingå på Kungl. Regeringens förslag. Finlands folk har ingen annan utväg än att fortsätta kampen. Men å andra sidan kan det icke dölja för sig, att om ej snar hjälp erhålles, situationen måste bliva förtvivlad. Hade de finländska regeringstrupperna omedelbart efter fientligheternas utbrott varit i tillfälle att erhålla vapen och ammunition i erforderlig grad, råder intet tvivel om vilken kampens utgång blivit. Så har emellertid icke skett. Av denna anledning hava hundratals människor bragts om livet, medan de ryska truppavdelningarna i Finland och de inhemska upprorsmännen oavbrutet erhållit förstärkningar i manskap och vapen.

Under det att de finländska skyddskårerna, trots sin bristfälliga utrustning och beväpning, hålla norra och mellersta delarna av landet besatta och när som helst kunna utsättas för anfall av övermäktiga, välbeväpnade ryska trupper och upproriska kampavdelningar, härskar i de sydliga delarna av Finland den mest fruktansvärda terrorism. Hungern har redan gjort sitt inträde i huvudstaden, och kommer ej snar hjälp, skola alltså de, som hittills undgått de ryska eller inhemska banditernas ogärningar, drabbas av svältöden.

I denna situation ser sig Finlands Regering tvungen ånyo till Kungl. Regeringen framföra en anhållan om väpnat ingripande. Utan snar och kraftig hjälp kan det icke dröja länge, innan de finländska skyddskårernas öde är beseglat och därmed även Finlands framtid avgjord. Varje dags dröjsmål medför oöverskådlig fara, hundratals människors våldsamma undergång, tusentals hems förhärjande, fruktbara trakters ödeläggande.

Mottag, Eders Excellens, försäkran om min fullkomliga högaktning.

ALEXIS GRIPENBERG.

Stockholm den 18 februari 1918.

Den 19 februari ingav statsrådet Gripenberg till utrikesministern ytterligare följande framställning:

Eders Excellens:

På order av min regering har jag till Kungl. Regeringen framfört en anhållan om väpnat bistånd till de finländska skyddskårerna i deras förtvivlade kamp mot ryska trupper och inhemska upprorsmän. Sedan dess har emellertid min regering ånyo hos mig inskäpt vikten av att de finländska skyddstruppernas behov av krigsmateriel bleve i möjligaste mån ofördröjligen tillgodosett.

Även andra meddelanden, som i går kväll och denna dag till mig anlant från Finland, hava klart ådagalagt, att anskaffandet av vapen och ammunition för de finländska skyddskårerna är en angelägenhet, som icke tål det ringaste uppskov. Av denna anledning nödgas jag hos Eders Excellens anhålla om omedelbart tillstånd att få ur Riket över Haparanda till Finland utföra följande av Finlands Regering inom Sverige inköpta krigsmateriel:

2,000 (två tusen) mausergevär,

100,000 (ett hundra tusen) patroner till dessa gevär,

10 (tio) stycken kulsprutor och rekylgevär.

Därjämte får jag hos Eders Excellens anhålla om omedelbart tillstånd att från Malmö, Hälsingborg eller annan lämplig sydsvensk hamn, som framdeles skall av mig angivas, genom Riket till Haparanda transitera samt därifrån till Finland utföra

50,000 (femtio tusen) handgranater.

Jag ber att särskilt få för Eders Excellens framhålla, att transitering sjöledes av nämnda krigsmateriel icke låter sig göra, dels på grund av den betydande fara, vilken, som det torde vara Eders Excellens bekant, därmed är förbunden, dels på grund av svårigheten att med erforderlig skyndsamhet verkställa denna.

Anhållan om export- och transiteringstillstånd av ovannämnda krigsmateriel har av mig i dag inlämnats även till Statens Handelskommission.

Mottag, Eders Excellens, försäkran om min fullkomliga högaktning.

ALEXIS GRIPENBERG.

Stockholm den 19 februari 1918.

Samtidigt med sin skrivelse den 19 februari hade statsrådet Gripenberg även till statens handelskommission ingivit ansökningar om exporttillstånd respektive transiteringstillstånd för i skrivelsen upptagna vapenpartier. Över dessa ansökningar inhämtade handelskommissionen yttrandet av arméförvaltningen vars artilleridepartement i utlåtande den 21 februari förklarade sig ej hava något att erinra mot bifall till de begärda utförelse- respektive transiteringstillstånden. För egen del tillstyrkte likaledes handelskommissionen den 22 februari desamma, dock med reservation av riksdagsman Svensson, som avstyrkte.

Den 22 februari överlämnade statsrådet Gripenberg slutligen en den 21 februari dagtecknad, till svenska regeringen ställd skrivelse, under tecknad dels av härads hövdingen Jonas Castrén, vilken företett en av överbefälhavaren för Finlands högkvarter general G. Mannerheim utfärdad av senatorn Renwall bestyrkt, dels av en deputation finländske lantdagmän och bönder, vilka dagarna förut anlant till Sverige, och förkla-

rade sig statsrådet Gripenberg därvid på det varmaste understödja de i densamma uttalade önskemålen. Skrivelsen, som till väsentliga delar förut varit offentliggjord, var av följande lydelse:

Till Kungliga Svenska Regeringen.

Härmed våga vi i djupaste vördnad göra nedanstående framställning om svensk hjälp åt det i bittraste nöd stadda land, som i 600 år varit en del av Sveriges rike, vars invånare till anseelig del äro svenska, vars kultur är ett barn av den svenska kulturen, vars lagar och inrättningar till största delen äro svenska eller bildade efter svenskt mönster.

Genom uppror mot den lagliga regeringen ha anarki och skräckvälde blivit rådande i södra delen av Finland, där bland annat flertalet av svenska undersåtar, som äro i landet bosatta och ännu icke kunnat hemtransporteras, hotas till egendom och liv. Våldsmännens framfart är i Sverige väl känd, om ock endast till en ringa bråkdel. Till de medel — våld, tortering, plundringar, mord och mordbrand — som hittills använts för att injaga skräck hos den fredliga befolkningen i de delar av Finland, som äro i upprorsmännens händer, har på sistone lagts ännu ett, om möjligt än mera fasanfullt än de hittills tillämpade. Genom att inom de av »de röda» besatta områdena med våld beröva de fredliga medborgarna alla livsmedelsförråd och förhindra dem från all tillgång till näringsmedel, vill man uthungra och på så sätt förintä en del av dem och tvinga andra till fullkomlig underkastelse. Utan hänsyn ens till kvinnor och barn skulle på detta sätt en hel befolkning dels utrotas, dels tvingas på knä under ett skräckvälde, som stödjer sig på de sämsta elementen av den inhemska befolkningen och av den beväpnade, i landet kvardröjande ryska soldatesken.

Dessa element bestå dels av ur fångelserna och tukthusen lössläppta, dels av redan avstraffade brottslingar, vidare av ett tjugotusental fullständigt demoraliserade s. k. »vallarbetare», d. v. s. sådana som uti olika delar av landet av ryssarna under krigsåren anlitats mot oskäligt höga arbetslöner och ytterst ringa krav på arbetsprestation för utförande av befästringsarbeten av olika slag och därvid vant sig av med varje verkligt arbete, än vidare av sådana individer, som under den tsariska regimen stått i dennas tjänst såsom spioner och provokatörer, och slutligen av en del verkliga fackarbetare, vilka efter krigsindustriens upphörande i Finland, dels med lockande höga löner, dels med hot om våld förmåtts att låta enrollera sig i de »röda gardena». Det är dessa element i förening med den ryska soldatesken, vilken uppträder dels civilklädd, dels uniformerad, som hava höjt upprorsfanan i Finland. Att vid sådant förhållande tala om en i Finland pågående »klasskamp» saknar varje berättigande.

Trots givet löfte, trots sitt erkännande av Finland som självständigt rike, ha de ryska makthavarna underlåtit att hemkalla denna soldatesk, ja, än mer, de hava ökat dess antal genom att till Finland sända nya skaror till bistånd åt upprors- och våldsmännen.

Dessas framfart kan icke stäckas av den lagliga, folkvalda regeringen och dess militärstyrkor, med mindre dessa senare komma i besittning av nödig mängd vapen och ammunition och erhålla nödigt, välövat militärbefäl.

Med beundransvärt hjältemod hava dock Österbottens svenska och finska allmoge samt mellersta Finlands, Savolax' och Karelens bönder och arbetare rensat det nordliga och mellersta Finland från våldsmän och inkräktare. Men kunna de icke inom kortaste tid erhålla behövlige vapen, ammunition och befälsledning, så skall ett bakslag komma, som utlämnar största delen av Finland åt deras godtycke, »vilkas revolution ingenting annat är än ett gement förräderi mot de demokratiska idealen», för att citera en svensk mans nyligen fälda ord. Vilka fasaväckande illdåd, som då komma att utövas och som säkerligen skulle drabba även och icke minst svenska undersåtar i Finland, kan lätt tänkas, då man besinnar den allt mera kring sig gripande förvildningen.

I sådant läge är det som vi anropa Kungliga Svenska Regeringen om hjälp, om sådan hjälp, vilken icke synes kunna sätta varken Sveriges säkerhet eller dess neutralitet i någon fara, en hjälp som Sverige utan någon sin egen skada borde kunna lämna, därmed befästade det goda förhållandet mellan Sverige och dess nära grannland Finland, varom Sveriges Konung och Hans Excellens Statsministern värtaligt yttrat sig till Sveriges folk. Vi våga därför värdsamt anhålla om beviljande av bistånd åt Finland i följande avseenden:

1) *beträffande vapen och annan materiel:*

ställande till förfogande fortast möjligt och mot skälig ersättning följande persedlar:

- a) 20,000 mausergevär med 2,500 patroner per gevär,
- b) 100 kulsprutor med 75,000 patroner per vapen,
- c) 50 fälttelefoner

samt tillåtelse till transitering

- d) från Tyskland över Trälleborg av 50,000 ytterligare behövlige gevär med 2,500 patroner per gevär att befördras genom Sverige över Haparanda,
- e) från neutralt land över Malmö, Hälsingborg eller annan framdeles angiven och godkänd ort de kvantiteter vapen och ammunition av olika slag, som för finsk räkning erhålles och varom närmare specifikation framdeles skall givas.

2) *beträffande levande försvarskraft:*

medgivande av rätt för följande antal svenska officerare att efter erhållet avsked, såsom frivilliga begiva sig till den lagliga regeringens skyddstrupper i Finland, att där användas i kampen för den lagliga ordningens återställande:

- 1) 4 generalstabsofficerare
- 2) 6 infanteriofficerare
- 3) 10 artilleriofficerare
- 4) 1 kavalleriofficer
- 5) 5 ingenjörsofficerare samt
- 6) 2 intendenturofficerare

eller sammanlagt 28 officerare förutom dem som tidigare erhållit begärt avsked i antytt syfte.

Beträffande framställningen om erhållande av vapen och ammunition tillåta vi oss värdsamt framhålla, att sådana genom uppköp från enskilda icke kunna vare sig tillräckligt snabbt eller i tillräcklig mängd erhållas. Det har visat sig att antalet vapen, som på detta sätt kan uppbibras, blir så ringa, att

det icke kan spela någon väsentlig roll för Finlands räddning ur den fruktansvärda fara, vari det stora flertalet av landets fredliga, vapenlösa befolkning för närvarande befinner sig.

icke heller föreligger någon möjlighet att även med bifall till framställningen om rätt till transitering erhålla vapen i så god tid, att därmed det nu mest trängande behovet av vapen genast kunde fyllas. Den enda utvägen att säkerställa det militära läget på de viktiga punkter i Finland, där det till följd av brist på vapen och ammunition är mest hotat och rädda stora landsdelar från ödeläggelse och tusentals människoliv från undergång, är därför erhållande av vapen och ammunition, förskottsvis utlämnade ur svenska statens förråd, att omedelbart överföras från Sverige till Finland mot villkor att finska staten genast går i författning om att hos enskilda verkstäder, i Sverige eller i utlandet, beställa en motsvarande mängd att snabbast möjligt levereras till utfyllande av förrådet.

Transitering över Sverige är av behovet framkallad, emedan på denna väg vapen och ammunition snabbare och säkrare kan erhållas än sjöledes. Skulle frambefordring ske sjöledes måste, såsom erfarenheten redan visat, först starkt och isbrytande tonnage åter anskaffas och försändas till inskeppningsorten, vilket allt tager vida längre tid i anspråk än transitering över Sverige. Härtill kommer att sjötransporten kan stöta på oförutsedda is- eller minnhinder, vilka kunde fördröja, äventyra eller omöjliggöra densamma.

Slutligen tillåta vi oss att i nu ifrågavarande avseende framhålla, att såväl försäljning av vapen åt det neutrala, av Sverige erkända Finlands lagliga regering, som ock transitering utifrån av vapen över Sverige till Finland icke i minsta mån borde kunna betraktas som stridande mot folkrättsliga regler och bruk, enligt vilka såväl försäljning och export som transitering av vapen neutrala stater emellan betraktas såsom fullt lovlig och tillåten. Vid sådant förhållande, och då svenska staten såsom bekant under världskriget tillåtit såväl export av vapen från Sverige som ock transitering över Sverige till annat neutralt land, kunna vi icke tänka oss såsom möjligt, att Finland, som kämpar för lagbunden frihet och rättsordning mot våldsmän och upprorsmakare, att Finland, som är förenat med Sverige genom så många kultur- och vänskapsband och som först av Sverige blivit erkänt såsom självständig stat, skulle från Sveriges sida röna en ogynnsammare behandling än övriga neutrala länder.

Beträffande officerare våga vi framhålla att den erfarenhet, som de under verksamheten vid den finska armén skulle förvärva, måste komma svenska armén i vida högre grad till godo, än fallet var exempelvis vid svenska officerares tjänstgöring vid gendarmeriet i det avlägsna Persien.

Det finska folkets existens står nu på spel. Det kämpar för sitt liv, dels emot vilseförda folkelement, dels mot främmande inkräktare, vilka i strömmar utgjuta oskyldiga medborgares blod och vilkas framfart hotar med förintelse Finlands genom många generationers mödosamma arbete och tunga offer skapade, från Sverige nedärvda kultur.

I denna det finska folkets yttersta nöd riktas ovanstående vädjan till Kungliga Svenska Regeringen i den fasta tillförsikt, att densamma skall lyssna därtill och genom snabb och verksam hjälp rädda tusentals fredliga medborgare i Finland från undergång och död.

Enligt givet uppdrag av Finlands regering samt Finska arméns överbefälhavare, general Mannerheim.

Stockholm den 21 februari 1918.

Rafael Colliander.

Medlem av Finlands lantdag.

J. E. Antila.

Medlem av Finlands lantdag.

Oskar Nix.

Bonde.

Johannes Berg.

Bonde.

T. E. Alajoki.

Bonde.

Joakko Loukko.

Bonde.

Mikko Luopajarvi.

Medlem av Finlands lantdag.

Juho Snellman.

Medlem av Finlands lantdag.

Gustaf Klockars.

Bonde.

Karl Smeds.

Bonde.

Kustav Kurki.

Bonde.

Jonas Castrén.

Särskilt befullmäktigat ombud.

Såsom bilaga åtföljde en så lydande fullmakt för Castrén:

Härmed befullmäktigar jag, i egenskap av högste befälhavare i Finland, vilken alla härvarande militära och civila myndigheter äro underordade, härads-hövdingen Jonas Castrén att omedelbart inleda underhandlingar och träffa överenskommelser med alla svenska myndigheter såväl civila som militära som ock med enskilda svenskar om erhållande av frivillig militärhjälp till Finland, vapen och ammunition m. m. samt att i ovan antytt avseende vidtaga alla åtgärder, vilka han för detta ändamål anser nödvändiga.

Överbefälhavaren för Finlands högkvarter.

Vasa den 4 februari 1918.

G. Mannerheim.

Riktigheten av denna fullmakt erkännes till alla delar.

Högkvarteret i Vasa den 4 februari 1918.

Å Finlands Senats vägnar:

Heikki Renvall.

Ärendet föredrogs därpå inför Konungen i statsrådet den 5 mars. Beträffande statsrådet Gripenbergs ansökningar, som refererades, anförde herr ministern för utrikes ärendena därvid:

»Av samtal med statsrådet Gripenberg har jag inhämtat, att finska regeringen håller på att underhandla med en dansk fabrik om leverans av 50,000 stycken handgranater samt begärt exportlicens för dessa hos danska regeringen. Då

det emellertid vore ovisst, om den danska regeringen vore benägen att medgiva export direkt till Finland, hade den finska regeringens ombud eventuellt ämnat begära export till Sverige av ifrågavarande handgranater, med tanke att från Sverige erhålla exportlicens till Finland, och för detta fall vore den nu nämnda ansökningen om export av 50,000 handgranater avsedd. Jag har med anledning härav anmodat Sveriges sändebud i Köpenhamn envoyén Günther, att i vederbörande danska statsdepartement efterhöra, huruvida utsikt finnes, att exportlicens från Danmark kommer att beviljas. Minister Günther har inhämtat, att ansökan om exportlicens är inlämnad, men ännu icke behandlats av den anledning, att den danska fabrik, med vilken underhandlingarna om leverans ägt rum, icke vore i stånd att leverera ifrågavarande granater till följd av brist på det sprängämne, varmed de skulle laddas, samt att fabriken troligen icke komme att kunna förskaffa sig dessa sprängämnen, så länge kriget varar. Av denna anledning ämnade den danska licensmyndigheten icke upptaga frågan om exportlicens till avgörande, innan den erhöle aktuell betydelse.

Med hänsyn till vad sålunda upplysts, hemställer jag att statsrådet Gripenbergs ansökningar om licens för transitering genom Sverige eller export från Sverige av 50,000 handgranater måtte förklaras vilande och dess återupptagande beroende av anmälan från statsrådet Gripenberg, att leveransavtal är avslutat samt exportlicens från Danmark beviljad.

Vad därefter angår ansökning om licens för export av 2,000 gevär, 100,000 patroner samt 10 kulsprutor, har jag tillsport statsrådet Gripenberg, huruvida denna ansökning hade aktuell betydelse, eller med andra ord, om ifrågavarande vapen vore inköpta. Härpå har statsrådet Gripenberg meddelat, att en del gevär och patroner vore i finska beskickningens ägo, dock icke till så stort antal, som ansökningen avsåge, samt att underhandlingar om inköp av kulsprutor påginge.

Jag tillåter mig med anledning härav hemställa, att Eders Kungl. Maj:t måtte bevilja statsrådet Gripenberg licens för export från Sverige av 2,000 musergevär, 100,000 patroner samt 10 kulsprutor eller rekylgevär, under förbehåll att licensen ej må begagnas, innan ifrågavarande vapenpartier äro av statsrådet Gripenberg förvärvade, så att transporten av hela partiet kan ske samtidigt.

I fråga om framställningen från herr Castrén och den finska deputationen anförde utrikesministern, efter gemensam beredning med statsrådet och chefen för lantförvarsdepartementet, följande:

»Av muntligt samtal med herr Castrén har jag inhämtat, att sökandena åsyftat att de under punkt 1) oförmälda vapen skulle tillhandahållas ur kronans förråd.

Jag hemställer, att framställningen i denna del måtte avslås.

Beträffande den under 2) ifrågasatta transiteringen av vapen från Tyskland till Finland genom Sverige vill jag erinra därom, att det är bekant, att nyligen stora sändningar av vapen från Tyskland till Finland avgått sjöledes och framkommit till finsk hamn. Den nu ifrågasatta transiteringen genom Sverige synes mig därför vara en obehörlig och mindre lämplig utväg för vapentransporter från Tyskland till Finland, och jag hemställer därför, att ansökningen även i denna del måtte avslås.

. Vad angår transiteringen från neutralt land över Malmö, Hälsingborg eller annan godkänd ort, framgår av ansökningens innehåll, att den icke gäller några vissa, redan förvärvade kvantiteter vapen och ammunition, utan att den fastmer avser att erhålla ett medgivande på förhand att i förekommande fall transitering skall få äga rum. Efter den erfarenhet, jag hittills haft om utgången av finska regeringens underhandlingar om vapeninköp och exportlicens från Danmark — varom här uppenbarligen är fråga — tror jag icke, att denna transitering kommer att få någon aktuell betydelse. I övrigt anser jag, att frågor om transitering av vapen i varje särskilt fall böra, innan Eders Kungl. Maj:t, därom fattar beslut, prövas av handelskommissionen samt andra vederbörande myndigheter. På grund härav hemställer jag, att förevarande framställning icke måtte föranleda någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd.

Vad slutligen beträffar ansökningen om medgivande av rätt för svenska officerare att efter erhållet avsked inträda såsom frivilliga i den finländska hären, hava, på föredragning av chefen för lantförsvarsdepartementet, ansökningar om avsked i vissa fall beviljats officerare, som sedermera inträtt som frivilliga i finska armén. Nu föreliggande framställning lärer däremot icke kunna bifallas, enär frågor om avsked för svenska officerare lämpligen böra, efter eventuella ansökningar från vederbörande officerare själva, på sätt hittills skett prövas efter omständigheterna i varje särskilt fall. Jag hemställer därför, att framställningen även i denna punkt icke måtte föranleda till någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd.»

Konungens beslut utföll i enlighet med föredragandens hemställan.

Med hänvisning till det i statsrådet Gripenbergs skrivelse den 18 februari förekommande meddelandet, att svenska regeringen vidtagit åtgärder för att underlätta de finländska regeringstruppernas svåra uppgift, anhöll utskottet om utbekommande av de protokoll i statsråd, särskilda protokoll och protokoll i kommandoväg, som må hava förts rörande de åtgärder, som i sådant syfte vidtagits. Härå erhöles från såväl lantförsvarsdepartementet som sjöförsvarsdepartementet det svar, att å dessa departement icke i protokoll av omförmäld natur förekomme ärende, som avsett vidtagande, enligt ovannämnda skrivelse, av åtgärd i berörda syfte. Från utrikesdepartementet erhöles däremot utdrag av statsrådsprotokoll för den 1 februari, 8 februari, 12 februari och 15 februari, av vilka framgingo, att under denna tid på ansökan av finska beskickningen licens erhållits för utförsel till Finland av vissa partier kappor, vintermössor och filtar samt ett antal militärmusikinstrument, på ansökan av svenska Röda korset och Finlands vänners rödakorsavdelning samt av enskilda personer licens för vissa sjukvårds- och förbandsartiklar ävensom för en del livsmedel för ambulanser samt på ansökan av fyra enskilda personer licens för deras personliga vapenutrustning. En särskild förfrågan, huruvida protokoll funnes rörande svenska regeringens erbjudande att medla i den finländska konflikten, besvarades däremot nekande.

Handläggningen av nu ifrågavarande ärenden hava vi funnit synnerligen anmärkningsvärd ur både formella och reella synpunktor.

Av statsrådet Gripenbergs skrivelse den 18 februari framgår, att han upprepade gånger dessförinnan till svenska regeringen bragt kännedom om det ytterliga nödläget i Finland, de där kämpande regeringstruppernas bristfälliga utrustning i jämförelse med motståndarnas, deras trängande behov av skyndsammaste understöd i vapen och ammunition och de synnerliga faror varje dags dröjsmål medförde för ett framgångsrikt utförande av Finlands frihetskamp. Han hade därför förfrågat sig om möjligheten för Finlands regering att ur svenska statens förråd få inköpa krigsmateriel, framhållit nödvändigheten för den finländska regeringen av rätt till utförsel och transitering av vapen och ammunition samt slutligen på sin regerings order framfört en anhållan om en svensk intervention. Allmänt känt är, att även på andra vägar enträgna böner om understöd åt Finland nådde regeringen, så exempelvis genom landshövding Heikels ankomst hit den 29 januari. Såsom svar hade visserligen följt dels upprepade sympatiuttalanden, dels vissa i statsrådet Gripenbergs skrivelse icke närmare angivna åtgärder från svenska regeringen för att underlätta de finländska regeringstruppernas svåra uppgift, men statsrådet Gripenberg hade samtidigt nödgats draga den bestämda slutsatsen, att den svenska regeringen icke kunde ställa i utsikt bifall till inköp ur svenska statens förråd av vapen och ammunition eller till utförsel från Sverige eller transitering genom landet av krigsmateriel; och hans begäran om intervention besvarades med en förklaring, att den svenska regeringen vore villig medla, — en förklaring vilken, enligt vad statsministern meddelade i interpellationsdebatten den 20 februari, avgavs den 4 februari, men som från finländsk sida besvarades med att medling på anförda grunder vore omöjlig.

Sedan allt detta passerat, hava de här ovan omnämnda skrivelser av den 18, 19 och 21 februari ingivits, vilka därpå den 5 mars på sätt som skedde blevo besvarade.

Det har härvid till en början ur formell synpunkt väckt vår synnerliga uppmärksamhet, att — fränsett protokollen för ovanberörda licensansökningar rörande artiklar av i huvudsak icke militär natur — före den 5 mars varje protokoll i statsråd, särskilt protokoll eller protokoll i kommandoväg saknas i fråga om de från finsk sida dittills gjorda framställningarna, de från svensk sida på dem lämnade svaren eller i övrigt med anledning av dem vidtagna åtgärderna.

Hela det ställningstagande till det finländska frihetskriget, som i dessa hänseenden alltifrån dettas början och till den 5 mars kännetecknat den svenska regeringen eller vissa av statsråden, har sålunda egt rum under för vår författning okända och otillåtna former av ministerstyrelse.

De avgöranden eller undanskjutanden av de upprepade framställningar, som förekommit från representanter för den finländska regeringen angående understöd genom vapen, ammunition, transitering, intervention m. m., hava verkställts under dylika former. Men även den svenska regeringens anbud att medla i den finska konflikten har på samma sätt kommit till stånd och framburits utan den handläggning av dylika ärenden, som våra grundlagar ovillkorligen föreskriva, och om några andra åtgärder, än ovanberörda licenstillstånd, skulle hava vidtagits för att underlätta de finska truppersnas uppgift, hava dessa, åtminstone därest de verkställts med anledning av finländska önskemål, likaledes saknat grundlagsenlig föredragning. Vi hava funnit detta så mycket mer påfallande, som det här gällt behandlingen av spörsmål av oberäknelig vikt för Sveriges nuvarande ställning och Nordens framtid.

Även ur reella synpunkter hava vi funnit regeringens ståndpunkt i hög grad otillfredsställande. När Finlands frihet och självständighet, efter tider av hårt förtryck, omsider blev en verklighet, hälsades detta med den livligaste glädje överallt i Sveriges land, och det var då för Sverige en särskild tillfredsställelse både att först av alla få mottaga Finlands hänvändelse om erkännandet och att främst bland Europas stater erkänna Finlands självständighet. Från olika håll uttalades därvid de varmaste sympatier för det gamla brödrafolket på andra sidan Bottniska viken och livliga förhoppningar om kommande tider av förtroendefull samverkan.

I denna allmänna glädje låg ej blott tillfredsställelse över, att ett förut nedtryckt och lidande grannfolk nått frihet och självbestämmerätt. Känslan av de månghundraåriga band, som förenat Sverige och Finland och på gemensam grund låtit dem uppbygga sitt lagsamhälle, tacksamhet över finländska insatser i arbetet härmed och i dess värnande och medvetandet om den fortgående finländska odlingens nära samhörighet med den svenska förhöjde och fördjupade glädjen. Men därtill kom även insikten, att Finlands frigörelse frigjort även oss från ett hotande tryck österifrån, som länge tyngt oss, och att ett fritt och självständigt Finland skulle bliva ett för vår framtid betydelsefullt värn för västerländsk odling i Norden. I underlättade och vidgade fredliga förbindelser

åt öster hoppades man ock viktiga fördelar för vårt land av den nya östersjöstatens självständiga framträdande.

I den svåra kamp Finlands unga frihet tvangs att utkämpa mot inhemska upprorsmän och vilseförda, stödda av främmande soldatesk, framstod det under sådana förhållanden såsom en ovillkorlig förpliktelse för Sverige att ej neka Finlands folk hjälp, så långt Sverige kunde giva den med bibehållande av sin under världskriget intagna neutrala ställning. Detta ej blott på grund av det lidande broderfolkets ytterliga nöd och vår naturliga ställning såsom den närmaste hjälparen, utan ock av hänsyn till Sveriges egna framtidsintressen. Uteblev detta bistånd, måste nämligen, såsom redan då från skilda håll klart förutsades, ettdera av två ting förestå. Antingen skulle den finska friheten åter duka under, eller skulle Finland nödgas söka hjälpen från annat håll och därmed ledas in i andra intressesfärer än de svensk-nordiska. Den ödesdigra betydelsen för Sveriges framtid av båda dessa alternativ behöver här ej närmare utvecklas. Den knyter sig till frågor av vital vikt för rikets framtida säkerhet, för dess och Finlands ställning i Norden, för Sveriges många och djupgående intressen i olika östersjöfrågor, för en lyckosam lösning av Ålandsfrågan m. m. Den principiella ståndpunkt statsrådets ledamöter intogo till sådana Finlands böner om hjälp, vilka kunnat uppfyllas utan någon fara för Sveriges neutralitet, hava därför enligt vår uppfattning länt riket till allvarligt men.

Vi kunna slutligen ej undertrycka den erinringen, att jämväl detaljerna i regeringens åtgöranden synas oss förtjänta av anmärkning. Att undanskjuta eller fördröja de officiella svaren på det nödlidande broderfolkets framställningar ända från deras första framträdande till den 5 mars måste ha försvårat dess kamp. Att besvara dess enträgna begäran om transitering landvägen med hänvisning till den långsammare och besvärligare sjövägen likaledes. Att uppskjuta det omsider för ett visst parti vapen och ammunition givna exporttillståndet, varom ansökan ingavs redan den 19 februari, till den 5 mars och därvid knyta det vid villkoret, att hela det begärda förrådet skulle finnas på förhand anskaffat för att på en gång kunna exporteras, synes oss så mycket anmärkningsvärdare, som, enligt upplysning i statsrådsprotokollet, partiet dittills endast delvis kunnat anskaffas, men redan den 22 februari förbud utfärdats för uppköp i Sverige av vapen och ammunition att träda i kraft just den 4 mars. Vi erinra till sist jämväl om, att transitering genom Sverige av vapen mellan neutrala stater och export från Sverige av i Sverige inköpta vapen tidigare i avsevärd utsträckning beviljats till andra stater, som icke stått oss närmare än Finland eller ens så nära, och som icke

heller befunnit sig i det fruktansvärda nödläge, som framkallade Finlands böner om vår hjälp.

På grund av vad sålunda anförts och då enligt vår mening statsrådets medlemmar samfällt vid handläggningen av dessa ärenden icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta, hava vi inom utskottet mot dem framställt yrkande om anmälan enligt § 107 regeringsformen.

V.

av herr *K. J. Ekman*, som med instämmande av herrar *von Mentzer*, *Meurling* och greve *Henning Wachtmeister* anförde:

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 21 december 1917, nr 118).

Av protokollet över ecklesiastikärenden den 21 december 1917 inhämtas, att nämnda dag inom ecklesiastikdepartementet utnämnts, bland andra till förste kanslisekreterare filosofie doktorn *B. A. O. Knös* och juris kandidaten *N. T. Löwbeer* samt till andre kanslisekreterare juris kandidaten *G. E. Bergman*, juris kandidaten friherre *Ch. G. J. d'Albedyhl*, *C. C. W. Hagman* och friherre *C. F. Lagerfelt*. Såsom kanslisekreterare på gammal stat kvarstå kanslisekreterarne *C. T. U. Burén* och juris kandidaten *G. S. Holmström*.

Konstitutionsutskottet har begärt att för granskning erhålla de till protokollet hörande handlingarna men fått det besked, att sådana icke finnes.

Sedermera har utskottet, i den ordning § 46 R. O. stadgar, infortrat de meritförteckningar, som kunde vara inom ecklesiastikdepartementet tillgängliga eller eljest kunde genom departementets försorg införskaffas rörande ovannämnda befattningshavare.

Av de sålunda införskaffade meritförteckningarna inhämtas, att av nämnde tjänstemän bägge de till förste kanslisekreterare utnämnde äro till levnadsåren yngre än någon av de såsom kanslisekreterare på gammal stat kvarstående eller till andre kanslisekreterare utnämnde. *Knös* är född 1883, *Löwbeer* 1889, *Burén* 1869, *Holmström* 1876, *Bergman* 1876, *d'Albedyhl* 1873, *Hagman* 1881 och *Lagerfelt* 1881.

Angående den av ifrågavarande tjänstemän förut utövade verksamhet i det allmännas tjänst framgår av meritförteckningarna följande:

Knös antogs till amanuens i ecklesiastikdepartementet den 29 december 1910; har i nämnda departement från och med sistberörda dag till och med utgången av år 1917 bestritt förordnanden såsom kansli-sekreterare under sammanlagt omkring 1 år samt såsom byråchef under 2½ månader; har tjänstgjort såsom amanuens å universitetskanslers-expeditionen från och med den 1 mars 1911 till och med den 10 september 1916 samt därunder bestritt förordnanden såsom kanslerssekreterare under sammanlagt omkring 9 månader; har tjänstgjort såsom notarie hos riksdagens statsutskott under 1914 års båda riksdagar samt riksdagarna 1915 och 1916, samt såsom notarie och biträdande sekreterare hos särskilda utskottet nr 2 vid 1917 års riksdag; har tjänstgjort såsom sekreterare hos följande kommittéer: folkundervisningskommittén under större delen av 1912 och en del av år 1913, sakkunniga för en planmässig nykterhetsundervisning under tiden från och med medio av oktober 1914 till och med den 16 mars 1915, sistnämnda års kommitté för omorganisation av gymnastiska centralinstitutet m. m. under senare hälften av år 1915 till och med utgången av augusti 1916 samt 1902 års lönerogleringskommitté under tiden från och med den 1 september 1916 tills vidare.

Löwbeer har — efter att hava antagits till e. o. notarie hos Stockholms rådhusrätt den 20 december 1912 — därstädes under åren 1912—1917 biträtt vid protokollsföring å olika rådhusrättens avdelningar samt på grund av särskilda förordnanden under åren 1913—1917 tjänstgjort såsom aktuarie 1 dag, registrator 2 månader 3 dagar, inskrivningsnotarie 23 dagar, assistent i förmyndarekammaren 1 månad 26 dagar, kriminal-assessor 1 år 5 dagar och civilassessor 9 månader 22 dagar ävensom varit förordnad såsom rättens ombudsman i ett flertal konkurser; tjänstgjort i ecklesiastikdepartementet sedan den 23 januari 1914; där innehaft förordnanden såsom kanslisekreterare 3 månader 15 dagar; samt under år 1917 biträtt vid det pågående arbetet med ny löneroglering för rikets prästerskap; från och med den 20 september 1915 till och med den 17 juni 1916 biträtt pensionsstyrelsen vid behandling av ansökningar rörande pension enligt lagen om allmän pensionsförsäkring, dels såsom tillfällig ledamot 4 månader 4 dagar, dels ock såsom tillfällig föredragande 4 månader 24 dagar; samt sedan den 28 juni 1917 enligt förordnande av överståthållareämbetet varit ordförandesuppleant i Stockholms stads fjärde hyresnämnd.

Burén har enligt särskilda av Göta hovrätt meddelade förordnanden förvaltad häradshövdingeämbetet i Orusts och Tjörns domsaga omkring 4 månader under tiden 1 december 1896—9 juli 1897; förordnades den 4 juni 1897 att tills vidare tjänstgöra såsom amanuens i ecklesiastikdeparte-

mentet; innehade under tiden från och med 1904 års början till och med utgången av november 1908 anställning såsom amanuens i universitetskanslersexpeditionen och uppehöll därvid på grund av särskilda förordnanden kanslerssekreterarebefattningen under sammanlagt omkring 7 månader; förordnades den 11 mars 1909 att tills vidare bestrida en ledig kanslisekreterarebefattning och utnämndes den 5 juni 1909 att vara kanslisekreterare i nämnda departement; samt har på grund av särskilda förordnanden uppehållit byråchefs ämbete i samma departement under sammanlagt omkring 5 år och 3 månader ävensom tjänstgjort såsom föredragande i regeringsrätten under omkring 5 månader.

Holmström har tjänstgjort hos domhavande omkring 3 år och därunder förrättat 5 ting och allmänna tingssammanträden samt hållit ett 20-tal extra sammanträden ävensom förvaltat domareämbetet 3 månader 18 dagar; utövat borgmästarebefattning 1 månad; tjänstgjort hos Stockholms rådhusrätt omkring 3 år och därunder bestritt förordnanden såsom biträdande notarie, aktuarie, arkivarie samt amanuens å rådhuskansliet; tjänstgjort vid protokollet hos Svea hovrätt; tjänstgjort uti ecklesiastikdepartementet sedan den 4 mars 1904; uppehöll under tiden den 1 februari 1911 till den 31 december 1913 kanslisekreterarebefattning i departementet; förordnades att från och med den 1 januari 1914 tills vidare vara extra kanslisekreterare å departementets folkskolebyrå och utnämndes den 30 december 1916 till kanslisekreterare i departementet; har därstädes tjänstgjort såsom föredragande i regeringsrätten 9 dagar och såsom byråchef, delvis med föredragningsskyldighet i regeringsrätten, omkring 2 år; tjänstgjort i kommerskollegium omkring 2 år och därvid under kortare tider uppehållit sekreteraretjänst; erhöll den 29 september 1911 kungl. fullmakt å notariebefattningen hos Stockholms stads konsistorium, från vilken tjänst avsked beviljades *Holmström* den 20 januari 1917; tjänstgjort såsom kanslist hos lagutskottet under tre riksdagar; tjänstgjort såsom kanslist vid fyra kyrkomöten, vid två möten tillika såsom sekreterare i utskott; tjänstgjort såsom sekreterare *dels* hos de jämlikt nådigt bemyndigande den 17 december 1909 tillkallade sakkunniga, som inom ecklesiastikdepartementet biträtt med utarbetande av förslag till förnyad kyrkoboksföringsförordning, *dels ock* hos de inom nämnda departement på grund av nådigt bemyndigande den 20 januari 1915 tillkallade sakkunniga för fortsatt utredning av frågan om ändrade bestämmelser rörande klockarinstitutionen.

Bergman antogs till e. o. notarie hos Svea hovrätt den 6 juni 1901; tjänstgjorde från slutet av oktober 1901 till slutet av oktober 1905 såsom biträde hos häradshövding; förvaltade därvid domareämbete samman-

lagt 6 månader 16 dagar och höll 8 allmänna tingssammanträden; antogs till amanuens i ecklesiastikdepartementet den 21 december 1905; tjänstgjorde vid protokollet i Svea hovrätt, delvis såsom amanuens hos sekreteraren och t. f. notarie, från och med den 6 november 1905 under mer än 2 år; erhöll i ecklesiastikdepartementet fast förordnande såsom amanuens den 12 mars 1909 samt har inom departementet innehaft följande förordnanden: såsom t. f. kanslisekreterare åren 1908—1911 under sammanlagt 9 månader 10 dagar samt därefter från och med den 1 maj 1912 oavbrutet till och med den 31 december 1916; såsom t. f. byråchef under åren 1910—1914 sammanlagt nära 5 månader; förordnades den 30 december 1916 att från och med den 1 januari 1917 tills vidare bestrida en extra kanslisekreteraretjänst i departementet; har därjämte vid samtliga riksdagar under åren 1909—1916 tjänstgjort såsom notarie (med sekreteraregöromål) å statsutskottets första avdelning samt vid vardera av riksdagarna 1915 och 1916 såsom sekreterare i ett sammansatt stats- och lagutskott; samt har vidare tjänstgjort såsom sekreterare *dels* hos inom lantförsvarsdepartementet tillkallade sakkunniga för verkställande av utredning rörande beredande av lokaler för krigshögskolan m. m. från början av oktober 1909 till den 15 mars 1910, *dels ock* hos de inom sjöförsvarsdepartementet tillkallade sakkunniga för utredning av vissa frågor rörande navigationsskolorna i riket under tiden augusti 1910—januari 1911.

d'Albedyhll har efter avlagd examen kortare tid tjänstgjort hos häradshövding; var anställd såsom amanuens i statskontoret oktober 1906—juli 1907; förordnades den 18 december 1906 till amanuens i ecklesiastikdepartementet och entledigades på egen begäran med utgången av april 1911 från nämnda förordnande; uppehöll under ifrågavarande tid olika kanslisekreterareförordnanden, bland annat, 25 januari—28 mars 1910 och 5 november 1910—30 april 1911; förordnades den 21 oktober 1912 ånyo till amanuens i ecklesiastikdepartementet och erhöll vid första tillfälle fast amanuensförordnande; har från och med den 1 november 1912 till och med den 31 december 1917, med undantag för tiden 19 oktober—31 december 1913, då *d'Albedyhll* tjänstgjort såsom amanuens i departementet, därstädes uppehållit kanslisekreteraretjänst eller byråchefsbefattning eller tjänstgjort såsom särskild föredragande och har därvid tjänstgjort såsom byråchef och särskild föredragande tillsammans 1 år 3 månader 12 dagar.

Hagman har tjänstgjort såsom biträde hos häradshövding under tiden 4 januari 1907—15 januari 1909 och därunder hållit två allmänna tingssammanträden; har vidare tjänstgjort i ecklesiastikdepartementet sedan 1 september 1908 och har därvid från och med nämnda dag till

utgången av december 1917, förutom förordnande sasom amanuens, bestritt följande tjänstgöring, nämligen dels sasom byråchef under en tid av sammanlagt 5 månader och dels sasom kanslissekreterare under tillhoppa 5 år och 5 månader, därav i oavbruten följd sedan den 1 januari 1915: tjänstgjorde hos Stockholms stads konsistorium under tiden den 11 april 1911 till den 30 april 1917, därav sasom t. f. konsistorienotarie under en sammanlagd tid av omkring 3 år 9 månader: utnämndes till ordinarie konsistorienotarie i Stockholm den 23 april 1917; samt tjänstgör sedan 20 februari sistnämnda år sasom sekreterare i prästlöneregleringskommittén för Stockholm samt det av denna kommitté utsedda arbetsutskottet.

Lagerfelt antogs till e. o. notarie i Svea hovrätt den 15 februari 1907; tjänstgjorde därefter till den 18 april 1907 i Stockholms rådhusrätt; erhöll sistnämnda dag anställning som biträde hos häradshövding och tjänstgjorde i sådan egenskap till och med 28 januari 1909; förordnades den 1 oktober 1908 att fortsätta och avsluta ett allmänt tings- sammanträde samt den 14 januari 1909 att under tiden den 15—28 i nämnda månad förvalta domareämbete; förordnades den 6 mars 1909 till amanuens i ecklesiastikdepartementet; har inom detta departement på grund av särskilda förordnanden bestritt kanslissekreteraretjänst eller därmed jämförlig tjänstgöring under sammanlagt 4 år 5 månader 3 dagar; antogs den 1 april 1909 till amanuens i universitetskanslersexpeditionen och tjänstgjorde där till och med den 28 februari 1911; uppehöll på grund av särskilda förordnanden kanslerssekreteraretjänsten under sammanlagt 3 månader 8 dagar; har kortare tid tjänstgjort sasom sekreterare i krigshovrätten; antogs den 30 december 1910 till e. o. kanslist i riddarhuset och befordrades den 31 januari 1912 till amanuens i riddarhuskanslistbefattningen under sammanlagt 5 månader 5 dagar och riddarhuskamrerarebefattningen under sammanlagt 2 månader; samt har under 1911, 1914 och 1917 års lagtima ävensom 1915 och 1916 års urtima adelsmöten varit anställd sasom e. o. kanslist.

Beträffande de ifrågavarande tjänstemän tillkommande åligganden innehöll Kungl. Maj:ts nådiga instruktion för ämbets- och tjänstemännen i Dess kansli den 7 juni 1878 § 6: »*Kanslissekreterarne*, vilka indelas till biträde åt expeditionschefen eller till tjänstgöring å byråerna, åligger: att inför Kungl. Maj:t i statsrådet samt i tillförordnad regering föra protokoll och för dess riktighet ansvara; att draga försorg om renskrivning av det till protokollet hörande registratur, vars riktighet bör av kanslissekreteraren bestyrkas; att biträda vid beredning av mål och ärenden;

att uppsätta konceptexpeditioner i förekommande mål, bestyra om renskrivning av expeditioner, ansvara för deras enlighet med koncepten samt till vederbörande avsända expeditioner; och att föra de anteckningar, vilka anbefallas för övervakande av ärendenas gång».

Nu gällande instruktion, som är utfärdad den 14 december 1917 och gäller från och med den 1 januari 1918, innehåller härutinnan: § 9 »Förste kanslisekreterare åligger: att biträda vid beredning av ärenden; att uppsätta konceptexpeditioner i förekommande ärenden; att biträda statssekreteraren, expeditionschefen och kansliråden vid fullgörandet av dem åliggande uppgifter; att, efter departementschefens bestämmande, för vissa ärenden eller vissa grupper av ärenden fullgöra de åligganden, som tillkomma kansliråd; samt att bestrida göromål i övrigt inom departementet, vilka åt honom uppdragas». — § 10. »Andre kanslisekreterare åligger: att i statsrådet och i tillförordnad regering föra protokoll samt ansvara för dess riktighet; att ombesörja det till protokollet hörande registraturet och ansvara för dess riktighet; att föra protokoll i regeringsrätten; att biträda vid beredning av ärenden; att uppsätta konceptexpeditioner i förekommande ärenden, bestyra om renskrivning av expeditioner och ansvara för att expeditionerna överensstämja med koncepten samt att expeditionerna bliva till vederbörande avsända; att biträda statssekreteraren, expeditionschefen, kansliråden och förste kanslisekreterarna vid fullgörandet av dem åliggande uppgifter; samt att bestrida de göromål i övrigt inom departementet, vilka åt honom uppdragas.»

Rörande tillsättningen av ifrågavarande tjänster föreskrevs i 1878 års instruktion § 2, att Kungl. Maj:t utser expeditionschef och i justitiedepartementet byråchef för lagärenden samt utnämner kansliråd, kanslisekreterare och registrator; varemot departementschefen förordnar amanuenser. Någon föreskrift om befattningarnas kungörande till ansökning lediga förekom icke.

I nu gällande instruktion av den 14 december 1917, vilken såsom nämnt skulle gälla från och med den 1 januari 1918, stadgas i förevarande hänseende i § 2 följande: »Kungl. Maj:t förordnar statssekreterare, chef för justitiedepartementets lagavdelning, expeditionschef, ledamot å justitiedepartementets lagavdelning samt byråchef för lagärenden. Kansliråd, förste kanslisekreterare, andre kanslisekreterare, registrator och aktuarie utnämns av Kungl. Maj:t. Då befattning såsom förste kanslisekreterare, andre kanslisekreterare, registrator eller aktuarie blir ledig, skall befattningen i allmänna tidningarna samt medelst anslag inom vederbörande departement kungöras ledig till ansökan inom trettio dagar, räknat från den dag kungörandet sker. Departementschefen antager

kvinnliga biträden och vaktmästare. Amanuenser antagas av departementschefen för viss tid eller tills vidare».

Ehuru sålunda vid den tid, då ifragavarande utnämningar ägde rum, de då redan av Kungl. Maj:t utfärdade föreskrifterna därom, att platser av ifragavarande art skulle anslås lediga och ansökningar — givetvis med åtföljande meritförteckningar — ingivas, ännu icke trätt i tillämpning, har dock Kungl. Maj:t vid utnämningen under alla omständigheter varit förpliktad iakttaga det allmänna stadgandet i 28 § R. F. om *förtjänst och skicklighet* såsom den vid alla befordringar enda gällande normen för avgörande av företrädet till befattningar i statens tjänst.

Då i förevarande fall detta grundlagsstadgande vid utnämningen av förste kanslissekreterare inom ecklesiastikdepartementet, enligt vad i ärendet framgår, icke blivit behörigen iakttaget, finner jag mig föranlåten att mot föredragande departementschefen, statsrådet V. Rydén framställa anmärkning enligt 107 § R. F.

VI.

av herrar *Clason, Bellinder, K. J. Ekman, von Geijer, von Mentzer* och greve *Alexander Hamilton*, som anförde

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 14 december 1917, nr 47.)

Den 26 maj 1917 blev studeranden vid Lunds högre allmänna läroverk L. Palmberg av censorerna professorerna Stille, Walberg och Åkerblom underkänd i studentexamen. Han hade föregående hösttermin såsom privatist i Lund med goda betyg avlagt de skriftliga proven (i modersmålet AB, tyska B, engelska Ba, matematik AB, fysik B), men hade av lärarne underkänts i den muntliga prövningen (bortval av franska, B med tvekan i kristendom och modersmålet, C i historia, fysik, kemi). Vid vårterminen inträdde han i läroverket och fick vid den då förrättade studentexamen tillgodoräkna sig de på hösten avlagda skriftliga proven. I den muntliga examen valde han åter bort franska och erhöll av läraren i kemi betyget C. Härmed var maximum av underbetyg, respektive bortval nått, för att hans examen överhuvud skulle kunna godkännas. Då därtill kom, att han enligt examensprotokollet endast erhöll B— i icke mindre än ytterligare tre ämnen (kristendom, filosofi och biologi) d. v. s. av lärarne endast med tvekan godkändes i dessa ämnen, blev han av de tre ovannämnda censorerna underkänd med

hänsyn till nämnda bortval, underbetyg och endast med tvekan avgivna betyg. Examensprotokollet omnämner därjämte, att tre av lärarne till detsamma läto anteckna, att sedan Palmberg (och en annan lärjunge) tre dagar före examen underrättats, att historia och biologi för dem utslöts ur examen, de två dagar senare fingo meddelande om, att de vid examen skulle examineras i båda dessa ämnen, (varemot två andra i stället utslötos). En fjärde censor (prof. Wallengren) lät då till protokollet jämväl anteckna, att denna ändring av examensschemat berott därpå, att betygen för de senaste terminerna ej varit för censorerna tillgängliga, när ifrågavarande lärjungar först under vårterminen intagits i läroverket.

Den 2 juli 1917 insände Palmberg till läroverksöverstyrelsen en skrivelse, som dit inkom den 4 juli, samt hemställde däri, att läroverksöverstyrelsen ville med upphävande av censorernas beslut den 26 maj 1917 förklara honom i studentexamen godkänd eller, om detta ej läte sig göras, att överstyrelsen ville taga i övervägande, huruvida han icke genom komplettering av de fyra ämnena: kristendom, kemi, filosofi och biologi kunde erhålla godkänd examen utan vidare skolgång.

Såsom skäl till upphävande av censorernas beslut anförde han, *att* han hos läraren i biologi anhållit att få tentera för godkänd, om lägre betyg ifrågasattes, vilket läraren emellertid förklarat obehöfligt, då P. »säkerligen tentamen förutan kunde godkännas»; *att* läraren i kristendom senast examensdagen sagt att »någon tvekan angående betyget godkänd ej rådde», *att* det tre dagar före examensdagen fastställda schemat för honom dagen före examen ändrats så, att i stället för de först utslutna ämnena biologi och historia nu utslötos engelska och modersmålet, och *att* denna ändring meddelats honom först på kvällen före examensdagen; samt *att* han på grund av de hårda tiderna och blivande värnplikts-tjänstgöring ej såge någon utväg att erhålla medel till ännu en termins skolgång.¹⁾ Däremot meddelade han, att underbetyget i kemi var på förhand givet, när han aldrig varit i tillfälle att erhålla grundlig undervisning i detta ämne, och att han i filosofi varit förberedd på betyget B—.

Skrivelsen remitterades. jämte en från en annan underkänd abiturient inkommen besvärsskrivelse, av överstyrelsen den 10 juli till rektor vid läroverket för inhämtande av yttranden från de examinerade lä-

¹⁾ Upplysningsvis kan nämnas, att P. emellertid höstterminen 1917 åter sökte inträde i Lunds högre allmänna läroverk, där han ock den 12 december i vanlig ordning avlade studentexamen — två dagar, *innan* hans besvär med nedan nämnd utgång föredrogos inför Kungl. Maj:t.

rarne samt det yttrande, vartill han själv kunde finna anledning. Examinatorerna förklarade sig i gemensamt yttrande vidhålla de av dem avgivna betygen — alltså även att vissa avgivits med tvekan — och för övrigt icke hava något att anföra med anledning av klagandens besvär utöver vad examensprotokollet innehöle. Två lärare framhöllo därjämte i gemensamt yttrande olämpligheten av att i sista stund byta om ämne, i vilken examinand skulle prövas. Även om den allmänna kunskapsnivån ej påverkades av de tre fyra sista dagarnas läsning, kunde det dock ej förnekas, att i sådana minnesämnen som t. ex. historia, kristendom och biologi den sista repetitionen spelade en ej oväsentlig roll, framför allt i fråga om examinandens säkerhet och lugn. Huruvida dessa omständigheter voro tillräckliga att förklara examens utgång, vore naturligtvis omöjligt att säga, men det vore önskligt, att dylika ombyten i sista stund, om ock, såsom av en censor framhållits, ingalunda ovanliga, undvekes.

Rektor anförde, att då ingen av censorerna haft något att invända mot de betyg, som blivit satta av examinatorerna, alltså intet skäl hade förelagat, som tvungit dem att motsätta sig godkännandet, men att det naturligtvis därför ej kunde sägas att censorerna överskridit sin befogenhet då lagen lade en sådan makt i deras hand. Rektor meddelade emellertid, att han för sin del ej skulle hava kuggat de ifrågavarande lärjungarna, vilka han ansåg hava varit värdigare att slippa igenom än ett par av deras kamrater som godkänts. [En annan anmärkning av rektor angående en viss tvekan hos två av censorerna rörande de båda klagandenas underkännande befanns sedermera under ärendets handläggning, vad Palmberg angår, hava berott på missförstånd.]

Handlingarna remitterades därefter till censorerna, av vilka professorerna Walberg och Stille den 31 augusti avgåvo gemensamt yttrande över de båda klagandena. Vad Palmberg beträffar, framhöllo de såsom skäl för hans underkännande ovan angivna omständigheter: maximum av underbetyg, respektive bortval uppnått genom bortväljande av franska och C i kemi samt dessutom de endast med tvekan godkända betygen i tre ämnen. Ingen torde vid sådant läge förvåna sig över, att censorerna funno honom icke besitta de insikter och den mogenhet, som fordrades av en student. Man frågade sig fastmera, när censorernas rätt att underkänna en av lärarne godkänd examen skulle få tillämpas, om den ej finge komma till användning i ett fall som detta. Också hade underkännandet skett enhälligt och utan någon tvekan.

Angående den av Palmberg och ett par av hans lärare påpekade ändringen i schemat för P:s examen framhöllo censorerna, 1:o) att ingen

minimitid funnes föreskriven för schemats bekantgörande före examen; 2:o) att dylika ombyten av examensämnen många gånger förut av olika anledningar måst vidtagas i sista stund; 3:o) att ändringen i detta fall berodde därpå, att för censorerna vid schemats uppgörande inga uppgifter förelågo om P:s tidigare betyg (utom från de skriftliga studentprövningarna). Sådana uppgifter hade rektor icke ansett sig behöva insända, enär ynglingen först vårterminen 1917 inskrivits vid skolan. Censorerna påpekade önskvärdheten av en föreskrift, att uppgifter för sådana lärjungar insändes även beträffande tidigare betyg. Med nuvarande bestämmelser bleve en schemaändring ofta oundgänglig för lärjungens egen skull, t. ex. när läraren i ett visst, av censorerna uteslutet ämne strax före examen omtalade, att ynglingen föregående termin, respektive vid inträdet i läroverket i början av löpande termin, haft underbetyg och även nu måste underkännas, såvida han ej genom en lyckad examen i ämnet kunde upphjälpa sina chanser. Palmberg hade vid studentexamen i december 1916 blivit underkänd i historia, vilket ämne censorerna, obekant med nämnda förhållande, till en början uteslutit.

Då ingen berättigad anmärkning syntes kunna göras mot censorernas åtgärd att underkänna honom, hemställde de, att hans besvär icke måtte till någon åtgärd föranleda. Beträffande hans alternativa begäran att i stället för ny fullständig examen få avlägga kompletteringsexamen i vissa ämnen samt därpå utan vidare förklaras för student ansågo de sig ej behöva motivera sitt avstyrkande.

I skrivelse den 6 september anslöt sig den tredje censoren prof. Åkerblom, till vad hans medcensorer anfört och yrkat.

Läroverksöverstyrelsen, som den 21 september yttrade sig, fann sig likaledes enhälligt böra avstyrka bifall till den gjorda ansökningen.

Sedan ärendet den 25 september inkommit till ecklesiastikdepartementet, blev det den 14 december föredraget i statsrådet, varvid Konungen på departementschefens hemställan med hänsyn till i ärendet förekomna omständigheter täcktes finna rättvist förklara Palmberg hava undergått godkänd studentexamen ävensom att befalla läroverksöverstyrelsen att vidtaga åtgärder för att betyg över undergången godkänd prövning bleve för honom utfärdad.

Vi hava funnit handläggningen av detta ärende ur flera synpunkter anmärkningsvärd. Redan dess upptagande till prövning är ägnat att väcka uppmärksamhet. Kungl. kungörelsen den 14 december 1866 föreskriver nämligen som bekant såsom tid för besvärns anförande i mål, som handläggas av förvaltande myndigheter och ämbetsverk samt icke

till domstol fullföljas, att, evar och i vilken instans klagan än föres, besvären skola, utom i de norrländska länen, inlämnas senast å trettionde dagen efter delfäendet av det beslut, som överklagas. I detta fall åter har klaganden, som den 26 maj underkändes, först den 4 juli inlämnat en besvärskrivelse till läroverksöverstyrelsen, således först efter stadgad besvärstid, vadan besvärens upptagande synes stridande mot nämnda kungl. förordning.

Även av annan grund kunna emellertid starka tvivelsmål resas mot upptagandet av de framförda besvären. Genom det ännu gällande kungl. brevet den 15 april 1829 är nämligen föreskrivet, »det kunna besvär, åsyftande ändring uti fakulteters och offentliga lärares avgivna omdömen, eller så kallade videtur, över de inför dem avlagda kunskapsprov icke äga rum»; och goda skäl tala för att denna föreskrift även bör anses omfatta omdömen, avgivna över studentexamen, vilken som bekant 1829 avlades vid universiteten. Gällande läroverksstadga den 18 februari 1905 bestämmer vidare § 117, att, för lärjunge vars (student)examen blivit godkänd, utfärdas av rektor betyg i enlighet med fastställt formulär. Att dylikt betyg skulle kunna utfärdas för underkänd examen, måste däremot anses vara uteslutet, och om besvär över offentliga lärares betyg överhuvud icke få anföras, lärer därav följa, att besvärsvägen icke är användbar för erhållande av godkänt betyg, när en examen blivit underkänd.

Även oberoende av dessa formella grunder synes emellertid fog hava saknats för departementschefens tillstyrkan. § 4 i gällande censorsinstruktion den 22 april 1910 föreskriver bland annat: »Finner därvid» (= vid bedömandet av examinands kunskaper och mogenhet) »censor, att lärjunge, som på grund av de honom av vederbörande lärare tilldelade vitsord eljest skolat godkännas, saknar de insikter och den mogenhet, som för examens godkännande äro erforderliga, *åligger det honom* att underkänna dennes prov; ägande dock censor icke att grunda examens underkännande allenast på av examinand i den skriftliga prövningen, i överensstämmelse med gällande föreskrifter, utfärdat prov, som blivit av vederbörande lärare godkänt». Då i föreliggande fall de tjänstgörande censorerna på ovan anförda grunder funnit examinanden, som på grund av lärarnes vitsord eljest kunnat godkännas, sakna de insikter och den mogenhet, som för godkänd studentexamen voro nödiga, och i följd därav underkänt honom, hava de endast fullgjort en dem åliggande skyldighet. Deras beslut har tillkommit under iakttagande av alla laga former och har därjämte varit enhälligt. Till grund för detsamma har legat den enda norm, som här varit möjlig att följa: den av censorerna övervakade

och kontrollerade muntliga prövningen av examinanden; och det är uppenbart, att, såsom redan 1829 års kungl. brev förusatte, det bedömande av hans mogenhet, som detta deras beslut innebär, icke kan rubbas eller hävas av någon efterföljande person eller myndighet, som ej närvarit vid nämnda muntliga prövning. Även om en sådan efterföljande myndighet ägde *formell* befogenhet att ändra det resultat, var till de föregående bedömarne kommit, saknar den tydligen möjlighet att *materiellt* kunna pröva detsamma utan att anställa ny muntlig examen. Vid det enda av oss kända tillfälle, då Kungl. Maj:t tidigare upphävt ett censorernas underkännande av en studentexamen, nämligen ett fall 1903, stödde sig upphävandet också på ett *formellt* fel, som av censorerna blivit begånget, i det att de mot författningen grundat sitt underkännande allenast på ett lärjungens skriftliga prov, som de önskade bedöma annorlunda än lärarna. En åtgärd, genom vilken Kungl. Maj:t slår in på en väg att till prövning och avgörande upptaga betygs- och examensfrågor, som Kungl. Maj:t saknar tillfälle att materiellt bedöma, måste uppenbarligen ur olika synpunkter vara synnerligen olämplig. Läroverksöverstyrelsen har också, såsom nämnts, enhälligt avstyrkt åtgärden. Vi hava på dessa grunder ansett, att anmälan enligt § 107 bort av utskottet göras mot föredragande departementschefen, statsrådet *Ryden*.

VII.

av herr *von Geijer* jämte herrar *Clason*, *Bellinder*, greve *Alexander Hamilton* och *Boberg*, som anförde:

(Protokoll över lantförsvarsärenden den 30 november 1917, p. 84, och den 21 december 1917, p. 86.)

Genom bestämmelser i fredsförplägnadsreglementet har Kungl. Maj:t med vissa inskränkningar medgivit rätt för enskild, armén tillhörig personal att från Kronans proviantmagasin mot kontant ersättning uttaga proviantartiklar. Enligt nämnda bestämmelser är det dock ej medgivet att utrekvirera kött- och fläskartiklar.

I skrivelse till Kungl. Arméförvaltningens intendentsdepartement den 12 oktober 1917 har chefen för IV arméfördelningen anhållit att departementet måtte hos Kungl. Maj:t göra framställning om ett utsträckande av rekvisitionsrätten att omfatta jämväl kött och fläsk.

Till stöd för framställningen framhölls i skrivelsen, att kristidsförhållandena syntes göra ett dylikt utsträckande i högsta grad önskvärt.

De dyra tiderna, vilka framför allt satt sin prägel på livsmedelsmarknaden, hade på ett synnerligen kännbart sätt inverkat på officerares och underofficerares ekonomiska ställning. Det hade blivit en nödvändighet för dessa att i största möjliga utsträckning trygga sitt och sina familjers underhåll på de proviantartiklar, som kunna erhållas från Kronans förråd. Samtidigt med dyrtiden hade emellertid statsbeslag med åtföljande förbud mot försäljning utan kort av vissa artiklar i avsevärd grad inskränkt den medgivna rätten att rekvirera proviantartiklar. Av helt naturliga skäl hade därför framkommit förhoppningen att kunna genom förmedling av Kronans magasin lösa den svåra köttfrågan.

Med anledning av denna skrivelse hemställde intendentspartementet i underdånig skrivelse den 16 oktober 1917, att, då departementet funne en sådan utsträckning av rekvisitionsrätten, varom nu vore fråga, under rådande kristidsförhållanden vara synnerligen önskvärd, den jämlikt § 6 i gällande fredsförplägnadsreglemente enskilda medgivna rätt att mot ersättning utbekomma proviantartiklar från Kronans magasin måtte tillsvare intill utgången av år 1918 utsträckas att gälla även artiklarna kött och fläsk.

Härjämte hade intendentsdepartementet, på det icke genom åtbörden ens sken skulle kunna givas, att manskapets rätt trädde för nära, i nära överensstämmelse med vad redan chefen för IV arméfördelningen i sin ovanberörda skrivelse föreslagit, hemställt, att vid tillståndet borde fästas det villkor, att vid dylik försäljning till enskilda, utlämning finge ske endast i halva djurkroppar samt att vid utvägningen närvarande officer och köksföreståndare skulle uti vederbörlig proviantrekvisitionsjournal teckna särskilt intyg om att utlämningen verkställts i enlighet med sålunda utfärdade bestämmelser.

Folkhushållningskommissionen hemställde i infortrat yttrande, att som kommissionen, vad beträffade utlämnande av kött, intet hade att erinra mot att den bestämmelse i gällande fredsförplägnadsreglemente, som förbjuder enskild person att av Kronans förråd uttaga denna vara, tills vidare borttages, tillstyrkte kommissionen den gjorda framställningen i denna del med villkor, att köttutlämningen skedde under den kontroll, som av intendentsdepartementet föreslagits.

Beträffande det ifrågasatta utlämnandet av fläsk, ansåg sig däremot kommissionen böra avstyrka framställningen därom, enär den över hela landet rådande knappheten på denna vara nödvändiggjort en ransonering därav, visserligen ej å kort men i form av utdelning genom livsmedelsstyrelserna.

I skrivelse den 14 november 1917 hade chefen för Kungl. Norrbottens i Boden förlagda regemente hos Konungen gjort underdånig hemställan med enahanda yrkande så vitt avsåge vid regementet anställda officerare och underofficerare.

Till stöd för ansökningen hade åberopats, att de långa förbindelserna mellan Boden och landets produktionscentra under dessa tider gjorde det nästan omöjligt att för rimliga pris förse befälsfamiljerna med nödiga livsmedel samt att priserna å de livsmedel, som till äventyrs funnes å platsen, vore av enskilda affärsmän till den grad uppdrivna, att många proviantartiklar, som tillhandahölles manskapet, icke kunde komma dessa familjer med deras ytterligt begränsade inkomster till del, ett förhållande, som, därest prisstegringen komme att fortgå på samma sätt som dittills, komme att inom en snar framtid beröva dem möjlighet att fylla sitt dagliga livsmedelsbehov.

Över framställningen avgavs yttrande dels av kommandanten i Boden, som tillstyrkte bifall till densamma och dels av arméförvaltningens intendentsdepartement, som hänvisade till sin egen här ovan refererade framställning omfattande arméns hela personal intill utgången av år 1918.

Så vitt av de till utskottet överlämnade handlingarna kunnat utrönas, har folkhushållningskommissionen icke blivit hörd över sist berörda hemställan.

Över de gjorda framställningarna meddelade Kungl. Maj:t beslut, den 30 november 1917 över intendentsdepartementets, därvid Kungl. Maj:t, i enlighet med föredragande departementschefens, statsrådet Nilson, hemställan, fann framställningen icke kunna bifallas, samt den 21 december 1917 över chefen för kungl. Norrbottens regemente framställning, därvid Kungl. Maj:t under hänvisande till sitt nyssberörda beslut fann framställningen till vidare åtgärd icke föranleda.

Vi anse, att ifrågavarande framställningar, så vitt de avsett utfående av kött, bort av Kungl. Maj:t bifallas.

Av det anförda framgår, att ett bifall till framställningarna icke skulle hava medfört någon utgift för staten; att härvid icke avsågs att gynna ifrågavarande personer i annat avseende än att staten skulle för dessa personer underlätta åtkomsten av varorna och med rätt för dem att komma i åtnjutande av den större prisbillighet, staten vid sina inköp kunnat vinna; att den allmänna folknärings intresse icke hade trätts för nära, så mycket mindre som ransonering av den ifrågasatta varan icke var genomförd, samt avsett varit, att tillståndet skulle givas endast tills vidare under år 1918 och sålunda kunnat återkallas när helst omstän-

digheterna så fordrat; samt att fullt betryggande kontroll mot missbruk hade kunnat åstadkommas.

De i staten och enskild tjänst anställda personerna torde kunna sägas höra till dem, som tyngst känt bördan av nuvarande kristid. Detta gäller ej minst vid armén anställda officerare och underofficerare, vilka därtill fått sina berättigade anspråk på löneförbättring först sent tillgodosedda.

Vi vilja härjämte erinra, att genom direkt ekonomiskt understöd från statens sida kommunerna satts i tillfälle att för vissa samhällslager bereda ökad möjlighet att erhålla förnödenheter av olika slag och detta till billigare pris än den allmänna marknaden medgivit.

Vid sådana förhållanden anse vi, att det borde hava legat makt uppå, att i förevarande fall visa ett tillmötesgående, som, utan att innebära någon som helst ekonomisk uppoffring från statens sida och utan att på något sätt äventyra den allmänna folknäringen för ifrågavarande lager av vårt samhälle varit ägnad att i viss, ej oväsentlig mån lätta den börda, kristiden för dem medfört. På grund av det anförda hava vi ansett, att anmälan hos riksdagen enligt 107 § regeringsformen hade bort göras mot föredragande departementschefen, statsrådet *E. A. Nilson*.

VIII.

av herr *von Mentzer*, som med instämmande av herrar *K. J. Ekman*, greve *Alexander Hamilton*, *Meurling* och greve *Henning Wachtmeister* anført:

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 30 november 1917 nr 27.)

Till den genom förre innehavarens befordran till annan tjänst lediga registratorsbefattningen i riksarkivet anmälde sig den 24 augusti 1917 såsom sökande amanuenserna i samma arkiv filosofie kandidaten *Lars Gustaf Strömsten* och *Einar Mattias Waern* samt amanuensen vid landsarkivet i Göteborg filosofie licentiaten *Gustaf Edvard Oskar Kleberg*. Sedan *Strömsten* återkallat sin ansökan, kvarstodo såsom sökande endast *Waern* och *Kleberg*. Beträffande dessa båda har riksarkivarien uti underdånigt yttrande lämnat följande upplysningar:

»Amanuansen *Waern* är född 1881 och student 1904 samt avlade vid Uppsala universit kansliexamen 1907, vistades för språkstudier 1904 tre månader i Frankrike och 1907—1908 elva månader i Belgien, under vilken tid han dels sex månader studerade vid Institut Commercial des

Industriels du Hainant i Mons dels omkring fyra månader på svenska legationen i Brüssel biträdde vid beskickningsgöromålens handläggning. I maj 1908 antogs han till extra ordinarie amanuens i riksarkivet, har från och med 1910 där åtnjutit fast amanuensarvode mot viss daglig tjänstgöringsskyldighet samt innehaft förordnanden såsom förste arkivarie en fjärdedels månad och som registrator eller andre arkivarie sammanlagt 2 år 2¹/₂ månad. Han har under största delen av sin tjänstgöringstid biträtt registratorn vid riksarkivets expedition samt ordnat och förtecknat riksarkivets samling av kartor. Under 1915—1916 ordnade och förtecknade han Nyköpings stads arkiv. Utom riksarkivet har han dels sedan juli 1908 tjänstgjort i kungl. generaltullstyrelsen, där han bestritt amanuensbefattningen å kansliet och å kameralbyrån samt bland annat ordnat styrelsens arkiv dels under riksdagarna 1912—1917 sedan maj 1912 tjänstgjort såsom kanslist i riksdagens första kammare. Under 1912 vistades han fyra månader i England för studium av de engelska arkivförhållandena och har över dessa till riksarkivet överlämnat en berättelse med åtskilliga bilagor.

Amanuensen Kleberg är född 1889, student 1908, avlade vid Lunds universitet filosofie kandidatexamen 1910 och filosofisk ämbetsexamen 1911 (med bland annat betygen med beröm godkänt i nordiska språk och med utmärkt beröm godkänd i historia och statskunskap) och vid Uppsala universitet filosofie licentiatexamen i februari 1917 (med betyget berömlig i historia). Tjänstgjorde vid landsarkivet i Lund juni—oktober 1911, antogs, efter erhållen dispens, i oktober 1911 till extra ordinarie tjänsteman å landsarkivets stat och placerades vid landsarkivet i Göteborg, där han sedan dess bestritt amanuensbefattningen med fast arvode och viss daglig tjänstgöringsskyldighet ävensom innehaft förordnanden som landsarkivarie under sammanlagt 1 år 5 månader 28 dagar. Under en månad 1914 tjänstgjorde han i riksarkivet och har på uppdrag ordnat Kungl. och Hvitfeldtska stipendieinrättningens arkiv. Han har vidare sedan 1916 tjänstgjort såsom bibliotikarie vid Chalmers tekniska institut, under vårterminen 1917 hållit tre föreläsningar vid Göteborgs handelshögskolekurser samt av Göteborgs stadsfullmäktige erhållit uppdrag att i tryck utgiva Nya Lödöse stads tänkeböcker. Från trycket har han utgivit två arbeten »Till historien om 1771—1772 års riksdag» och »De danska ständermötena intill Kristian IV:s död» samt i en del arkiv bedrivit forskningar rörande ett tredje ämne.»

Efter meddelande av dessa upplysningar har riksarkivariern med hänsyn såväl till den sökta befattningens beskaffenhet som ock till sökandenas förutsättningar att kunna fylla de krav, befattningen ställer på

befattningens innehavare, i underdånighet hemställt, att Waern måtte bliva ihågkommen vid utnämningen.

Sedan Kleberg anfört underdåniga besvär över riksarkivariens hemställan, har riksarkivarien med utvecklande därav, att Waern ägde företräde framför Kleberg med hänsyn till den förres i högre grad förvärvade skicklighet och inlagda större förtjänst för befattningen i fråga, vidblivit samma hemställan. Emellertid har Kleberg på hemställan av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet blivit utnämnd och förordnad. Då Waern enligt vad av handlingarna framgår satt inne med större skicklighet och förtjänst för *ifrågavarande* befattning, synes någon avgörande betydelse ej kunna tillerkännas vare sig däråt, att Kleberg liksom Waern hade bakom sig en från förutvarande anställningar i allmänhet väl vitsordad tjänstgöring, eller åt Klebergs högre lärdomsmeriter, vilka tilläventyrs kunnat göras gällande, därest fråga varit om någon syssla av annat slag än den, ansökningarne vid detta tillfälle avsåge. Vi hava på grund härav icke kunnat finna, att vid denna utnämning vederbörligt avseende jämlikt grundlagens bud blivit fästade endast å de sökandes förtjänst och skicklighet.

I föreliggande fall har en person, som i mer än 9 år med goda vitsord tjänstgjort i riksarkivet därav största delen vid dess expedition — vars skötsel det nu gällde — fått vika för en annan, som endast i närmare 6 år tjänstgjort på arkivbanan och därav blott en enda månad i riksarkivet. Skulle det i överensstämmelse härmed i allmänhet fastslås, att, om någon på ett förtjänstfullt sätt ägnade sig åt ett ämbetsverk, han ej skulle kunna påräkna att bliva ihågkommen med befordran ens då fråga bleve om sådana tjänster, för vilkas skötande de väsentliga förutsättningarna äro sådana, som måste förvärfvas under själva tjänstgöringen, så skulle det uppenbarligen icke uppmuntra någon att ingå i och med allvar ägna sig åt sitt arbete i statens tjänst.

En sådan befodringsgrundsats kan icke överensstämma med rikets sannskyldiga bästa. På grund härav hava vi ansett, att för behandlingen av detta ärende anmärkning bort jämlikt § 107 regeringsformen framställas mot statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet.

IX.

av herr *K. J. Ekman*, som anfört:

(Protokoll över ecklesiastikärenden den 9 november 1917, nr 15.)

Genom nådigt beslut den 27 oktober 1916 medgavs — i sammanhang med tillstånd till försäljning, mot en köpeskilling icke understigande

30,000 kr., av hemskiftet till kyrkoherdebostället i Kila pastorat $\frac{1}{2}$ mtl Sjukälla nr 1 — att prästgård i överensstämmelse med föreskrifterna i ecklesiastik boställsordning den 9 december 1910 finge förläggas till lämplig plats i närheten av Kila församlings kyrka, som Kungl. Maj:t ville framdeles bestämma, dock under villkor att det blivande prästgårdsområdet förvärvades fritt från inteckningar samt »av pastoratet överlättes till Kungl. Maj:t och kronan för att för kronans räkning lagfaras».

Tillika förordnades genom samma beslut, bland annat, att sedan kyrkoherden i pastoratet ur köpeskillingen erhållit gottgörelse för vissa honom tillhöriga överloppshus, återstoden av försäljningsmedlen jämte den vanhävds- och husröteersättning, som kunde komma att till Kungl. Maj:ts befallningshavande inbetalas, skulle disponeras på så sätt, att högst hälften av beloppet finge av Konungens befallningshavande tillhandahållas pastoratet för att av detta i mån av redovisning användas till bestridande av kostnaderna för bebyggande i författningsenlig ordning av ny prästgård till kyrkoherden; att därutöver ett belopp av högst 1,000 kronor finge av Konungens befallningshavande tillhandahållas pastoratet för att emot redovisning användas till inköp av lämpligt område till nämnda prästgård; samt att återstoden skulle avsättas till en fond, varav den årliga avkastningen skulle tillsvidare ingå bland de prästerliga avlöningstillgångarna i Kila pastorat och förvaltas av kyrkorådet.

Vid sedermera företagna åtgärder för anskaffande av ny prästgård fann församlingen den för prästgård lämpligaste platsen utgöras av ett till indragna militiebostället 1 mantal krono Ålberga nr 1 i Kila socken hörande närmare angivet område om 4.32 hektar; och anhöll med förmälan härom församlingen i underdånig skrivelse den 15 januari 1917, det täcktes Kungl. Maj:t dels medgiva, att ifrågavarande område finge till församlingen försäljas, dels ock godkänna området till plats för prästgård åt kyrkoherden i pastoratet.

Beträffande frågan om den köpeskillning, som skulle betalas för det nya prästgårdsområdet, hemställde domänstyrelsen i infortrat utlåtande, som jämväl av kammarkollegium tillstyrktes, att densamma skulle utgå efter ty i nådiga förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov vore föreskrivet och på församlingens bekostnad till beloppet bestämmas av tre på visst sätt utsedde gode män, dock ej under det pris, 6,000 kronor, vartill vederbörande överjägmästare uppskattat områdets värde. Kila församlings kyrkoråd åter anhöll i skrivelse den 8 oktober 1917 att området måtte få av församlingen förvärvas till pris ej överstigande 3,200 kronor, vartill domänintendenten uppskattat tomtvärdet.

Ärendet föredrogs — efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet — av chefen för eklekasiastikdepartementet den 9 november 1917 och beslöt Kungl. Maj:t medgiva, att ifrågavarande område om 4.32 hektar finge, sedan en av t. f. förste lantmätaren påpekad ovisshet i rågången mot skattelägenheten Alberga täppor blivit undanröjd, från berörda indragna militieboställe avsåndras och till Kila församlings pastorat för omförmälda ändamål upplätas mot en köpeskilling, som skulle utgå efter ty i gällande författning angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov vore föreskrivet och på pastoratets bekostnad till beloppet bestämmas av tre på visst angivet sätt utsedde gode män, samt under villkor i övrigt, bland andra, att köpeskillingen erlades senast å tillträdesdagen och inbetalades till Kungl. Maj:ts befallningshavande för att tillföras domänfonden, samt att pastoratet ensamt vidkändes de med områdets avskiljande och lagfart å fånget förenade kostnaderna; varförutom Kungl. Maj:t tillika täcktes *dels* bemyndiga domänstyrelsen att, sedan köpeskillingen för området blivit till fullo erlagd, för pastoratet utfärda köpebrev å området, *dels ock* godkänna fastigheten såsom plats för prästgård åt kyrkoherden i pastoratet, dock under villkor att fastigheten, som skulle »av pastoratet överlåtas till Kungl. Maj:t och kronan för att för kronans räkning lagfaras», vid blivande insyning av prästgården visades vara fri från alla gravationer.

Anledningen till att Kungl. Maj:t i beslutet den 27 oktober 1916 föreskrev, att det område, som komme att förvärvas till prästgård, skulle överlåtas till Kungl. Maj:t och kronan för att för kronans räkning lagfaras, torde vara att söka däruti, att köpeskillingen för det nya området antogs komma att *till fullo* gäldas av medel, som komme att inflyta vid försäljningen av vissa ägor från den förutvarande prästgården, vilken i äldre tider blivit för sitt ändamål av Kungl. Maj:t och kronan till församlingen upplåten, till följd varav den del av köpeskillingen, som översteg värdet av församlingens och pastors laga hus, i viss mån kunde betraktas såsom kronan tillhöriga medel.

Sedan det emellertid visat sig, att det nya prästgårdsområdet betingade ett väsentligen högre pris än i beslutet den 27 oktober 1916 förutsatts, med all sannolikhet liggande mellan av pastoratet erbjudna 3,200 kronor och av vederbörande myndigheter fordrade 6,000 kronor, och att sålunda pastoratet komme att självt få vidkännas största delen av köpeskillingen, hade givetvis villkoret, att området skulle för kronans räkning lagfaras, bort, väl ej helt eftergivnas, men likväl i allt fall inskränkas till allenast så stor del av området som motsvarade det ur köpeskillingen för de förra prästgårdsägorna för inköpet anslagna beloppet

helst som pastoratet i det vid dess underdåniga ansökning fogade kyrkostämmoprotokollet uttryckligen uttalat såsom sin avsikt att få förvärva området med »äganderätt». I fråga om så stor del av området, som pastoratet med egna medel skulle betala, är befogenheten av pastoratets framställning härutinnan uppenbar. Icke desto mindre uppställdes från Kungl. Maj:ts sida ånyo i hela dess omfattning det från beslutet den 27 oktober 1916 hämtade villkoret, att området skulle överlätas till Kungl. Maj:t och kronan för att för kronans räkning lagfaras.

I beslutet den 27 oktober 1916 förutsattes uppenbarligen, att pastoratet skulle för de ur köpeskillingen för de förra prästgårdsägorna anslagna medlen från enskild person inköpa det nya området och därefter överlåta detsamma på Kungl. Maj:t och kronan. I sådant fall vållade lagfartsförfarandet inga svårigheter. Men helt annorlunda gestaltar sig detta förfarande enligt det nu ifrågavarande beslutet den 9 november 1917. Enligt detsamma bemyndigades domänstyrelsen att, sedan köpeskillingen för området, som ju skulle av pastoratet från kronan förvärfvas, blivit till fullo erlagd, för pastoratet utfärda köpebrev å området. Vartill skulle detta köpebrev tjäna, om pastoratet omedelbart därefter åter skulle transportera köpet tillbaka till Kungl. Maj:t och kronan? Eller var måne avsikten, att det senare köpet skulle vara allenast ett skenköp? I sådant fall är dock pastoratet för all framtid berövat beviset för sin äganderätt till avsöndringen eller den del därav som motsvarar den av pastoratet självt erlagda köpeskillingen, gent emot kronan såsom ägare av stamhemmanet. Ty lagfarten för kronan kan icke beviljas utan under förutsättning, att kronan också har äganderätten till vad som lagfares.

Då sålunda, i vilket fall som helst, pastoratet blivit försatt i en ställning, som det måhända ansett sig böra finna sig uti, men som icke desto mindre innebär en kränkning av pastoratets lagliga rätt, vartill anledning icke bort givas från Kungl. Maj:ts sida, samt det synes mig angeläget, att under de nu pågående omregleringarna på det kyrkliga området ett sådant förfarande som här förekommit icke upprepas, finner jag mig föranlåten att mot föredragande departementschefen statsrådet V. Rydén framställa anmärkning enligt 107 § regeringsformen.

X.

av herr *Sterne*, som anförde:

(Protokoll i lantförvarsärenden den 27 januari 1917, nr 7.)

Uti underdånig skrivelse den 14 januari 1917 hade inspektören för trängen avgivit befodringsförslag för besättande av vissa beställningar

vid trängkåreerna. I detta förslag ansåg sig inspektören för trängen fortfarande böra avstyrka kaptensbefordran för löjtnanten vid T. 6 J. E. Lindgren, i likhet med vad som skedde år 1915. Detta avstyrkande stöder sig på vederbörande kårchef's och kapteners personliga uppfattning och yttranden i ärendet.

I ett den 1 december 1916 dagtecknat yttrande har chefen för II armefördelningen emellertid anfört följande:

»Ehuru väl på grund av kårchefens bifogade yttrande, något tveksam, huruvida löjtnanten J. E. Lindgren besitter för befordran till kapten av 2. klassen erforderlig förtjänst och skicklighet, finner jag dock *icke* fullgiltiga skäl hava anförts eller kunna anföras, för att han fortfarande borde vid sådan befordran förbigås. Emellertid vill jag på samma gång hava framhållit det synnerligen önskvärda uti, att bemälda löjtnant, efter eventuellt vunnen befordran och övergång till ny stat, placeras till tjänstgöring vid annan kår än T. 6.»

Den 27 januari 1917 beslutade Kungl. Maj:t i överensstämmelse med inspektörens för trängen avgivna förslag, varigenom löjtnant Lindgren för andra gången förbigicks i sin tur till en 2. klassens kaptensbeställning. Föredragande departementschefen, f. statsrådet Mörcke anförde därvid följande:

»I likhet med inspektören för Trängen anser jag, att löjtnanten Lindgren för närvarande icke kan föreslås till befordran, enär ingen ändring inträtt beträffande de skäl, som legat till grund för Eders Kungl. Maj:ts beslut den 8 oktober 1915, varigenom Lindgren vid tillsättande av en kaptensbeställning av andra klassen vid Trängen icke erhållit befordran i vanlig ordning.»

I en avgiven reservation till konstitutionsutskottets dechargebetänkande år 1916 har jag, rörande Kungl. Maj:ts beslut i ärendet den 8 oktober 1915, framställt anmärkning mot ifrågavarande beslut. De skäl, som jag då anförde, äro i ännu högre grad användbara mot Kungl. Maj:ts beslut den 27 januari 1917.

Jag anser nämligen fortfarande, i likhet med chefen för II. armefördelningen, att »icke fullgiltiga skäl hava anförts eller kunna anföras» för att, på sätt som skett, två gånger förbigå löjtnant Lindgren i hans tur till kaptensbefordran.

Med stöd av denna min uppfattning har jag ansett, att utskottet bort hos riksdagen göra anmälan, enligt § 107 regeringsformen, mot föredragande departementschefen, f. statsrådet *Mörcke*.

Herr *Magnusson* i Tumhult har begärt att få antecknat, att han på grund av tjänstgöring i annat utskott icke deltagit i dechargefrågans behandling inom konstitutionsutskottet.

Herr *Clason* har begärt att få antecknat, att han icke deltagit vid avgörandet av den fråga, som bland reservationerna vid utskottets memorial upptages under punkt VIII.
